

AMNESTY INTERNATIONAL SEKCJA POLSKA

PRZEMOC WOBEC KOBIET W RODZINIE I RELACJACH INTYMNYCH. PODSTAWOWE INFORMACJE

Ewa Majewska
Współpraca: Marta Kukowska
Warszawa 2005

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	4
1. Amnesty International a przemoc wobec kobiet	4
2. Założenia metodologiczne	4
3. Przemoc wobec dziewcząt	5
II. CHARAKTERYSTYKA ZJAWISKA PRZEMOCY WOBEC KOBIET	6
1. Przemoc wobec kobiet jako naruszenie praw człowieka	6
a. rys historyczny.....	6
b. pojęcie należytej staranności w zakresie ochrony praw kobiet (<i>due dilligence</i>).....	7
c. zjawisko przemocy wobec kobiet w rodzinie i relacjach intymnych jako forma tortur...8	
2. Definicje i formy przemocy wobec kobiet	9
a. definicje i formy przemocy wobec kobiet według Amnesty International.....	9
b. definicja przemocy wobec kobiet wg Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn.....	10
c. definicja przemocy wobec kobiet według Rady Europy.....	11
d. definicja przemocy w rodzinie zawarta w Ustawie z dnia. 21 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.....	11
e. przestępstwo przemocy w rodzinie w Kodeksie karnym.....	11
3. Źródła przemocy wobec kobiet	12
4. Psychologiczne teorie dotyczące przemocy w rodzinie	13
a. zespół stresu pourazowego.....	13
b. syndrom kobiety bitej.....	14
c. syndrom wyuczonej bezradności.....	14
d. teoria przetrwania.....	14
III. PRZEPISY PRAWNE DOTYCZĄCE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE	15
1. Prawo międzynarodowe	15
a. Dokumenty ONZ.....	15
b. Dokumenty Rady Europy.....	24
c. dokumenty Unii Europejskiej.....	24
2. Prawo polskie	25
IV. ZJAWISKO PRZEMOCY W RODZINIE I RELACJACH INTYMNYCH W POLSCE ORAZ PRZECIWDZIAŁANIE TEMU ZJAWISKU	30
1. Dane statystyczne na temat przemocy domowej w Polsce	31
a. Centrum Badania Opinii Społecznej.....	31
b. Statystyki Policji.....	31
c. Dane Ministerstwa Sprawiedliwości i GUS.....	33
2. Działania instytucji państwowych i samorządu lokalnego	34
a. Policja.....	34
b. Prokuratura.....	35
c. sądy.....	38

d. Ministerstwo Sprawiedliwości.....	39
e. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.....	41
f. Ministerstwo Zdrowia.....	44
g. Ministerstwo Edukacji i Nauki.....	46
h. Pełnomocnik Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn.....	47
i. Samorządy lokalne - gminna pomoc społeczna.....	49
3. Organizacje pozarządowe zajmujące się problemem przemocy w rodzinie	50
a. stowarzyszenia i fundacje.....	50
b. kobiece grupy samopomocowe i nieformalne.....	51
BIBLIOGRAFIA i inne dostępne publikacje.....	52
PODZIĘKOWANIA.....	56

I. WSTĘP

1. Amnesty International a przemoc wobec kobiet

Dzisiaj wiem, że ofiarą się jest dopóty, dopóki nie znajdzie się w sobie siły, żeby to zmienić. Bycia ofiarą można się nauczyć. Zaczęłam nią być jako dziecko i przez to zgadzałam się na bycie nią w dorosłym życiu. Wiem, że tylko krzywda moich dzieci, ich udział w tym dramacie dały mi siłę, żeby walczyć o siebie i o nie. Gdyby nie moje córki, dalej byłabym w tym związku i pozwalała na takie traktowanie. Uratowała mnie miłość do nich i pomoc ludzi, którzy mają z przemocą w rodzinie do czynienia na co dzień, bo pracują z jej ofiarami. Bardzo im za to dziękuję.
(Historia A., Kraków).¹

Raport na temat przemocy wobec kobiet w rodzinie i relacjach intymnych jest pierwszą publikacją polskiej sekcji Amnesty International na temat własnego kraju i ma charakter pilotażowy. Celem raportu jest zestawienie danych na temat przemocy wobec kobiet w rodzinie i relacjach intymnych – zarówno danych, dotyczących przepisów prawa, jak i tych, które oddają stan faktyczny – oraz wskazanie obowiązków państwa w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Zjawisko przemocy wobec kobiet długo nie było przedmiotem analiz Amnesty International. Jeszcze kampania na rzecz praw kobiet, prowadzona przez Amnesty International w 1995 r., nie dotyczyła przemocy wobec kobiet w rodzinie. Podczas kampanii przeciwko torturom (październik 2000 r. – wrzesień 2001 r.) wielu aktywistów i aktywistek AI zdało sobie sprawę z tego, że przemoc wobec kobiet to zjawisko analogiczne do tortur choć, jak się niebawem okazało, występujące w dużo większej skali. W 2003 r., w ramach następnej kampanii na rzecz praw człowieka w Rosji, jako jeden z przykładów łamania praw człowieka w tym kraju zostało wskazane zjawisko przemocy w rodzinie. Pierwszy raport o przemocy wobec kobiet w rodzinie został przygotowany przez hiszpańską sekcję AI w 2002 r. 5 marca 2004 r. rozpoczęła się kampania AI „Stop przemocy wobec kobiet”, dotycząca m. in. przemocy wobec kobiet w rodzinie i relacjach intymnych. W ramach kampanii przygotowany został raport *It's in our hands: Stop violence against women* i powstają kolejne raporty szczegółowo omawiające to zjawisko.²

Amnesty International, jako organizacja broniąca praw człowieka, koncentruje się w swoich raportach na zagadnieniu realizowania przez państwa i ich przedstawicieli zobowiązań w tym zakresie. Znaczną część tego raportu stanowi przedstawienie przepisów prawa międzynarodowego i polskiego dotyczącego praw kobiet oraz opis działań polskich władz dotyczący przeciwdziałania przemocy wobec kobiet.

2. Założenia metodologiczne

Raport oparty jest na informacjach i danych Głównego Urzędu Statystycznego, Centrum Badania Opinii Społecznej, Pentor, danych instytucji państwowych oraz danych zebranych przez organizacje pozarządowe. Podczas prac nad raportem zostały również zebrane dane dotyczące niektórych ośrodków opieki społecznej w Polsce. Kilka kobiet, które doświadczyły przemocy w rodzinie, zgodziło się na włączenie ich historii do raportu.

Każda instytucja, organizacja czy ośrodek badawczy, których dane cytowane są w raporcie, ma inne założenia programowe, inne metody badania zjawiska przemocy w rodzinie oraz inne kryteria doboru danych.

Organizacje kobiece na ogół nie przeprowadzają badań ilościowych, są natomiast źródłem danych jakościowych o zjawisku przemocy. Niektóre badania prowadzone były wspólnie przez instytuty badawcze

¹ Wszystkie przytoczone w niniejszym raporcie historie kobiet pochodzą z ankiety przeprowadzonej przez autorów raportu na internetowym forum kobiet „szczęśliwe bez przemocy”, dostępny w World Wide Web www.szczesliwebezprzemocy.pl.

² Dostępne w World Wide Web www.amnesty.org/actforwomen.

i organizacje kobiece. W raporcie zostały wykorzystane również dane z raportów alternatywnych, przygotowywanych przez polskie organizacje kobiece na Światowe Konferencje Kobiet. Szczególnie użyteczne były raporty wydane i opracowane przez Centrum Praw Kobiet w Warszawie.

Inne założenia przyświecają badaniom prowadzonym przez instytucje statystyczne i badające opinię społeczną, takim, jak GUS i CBOS. Instytucje te prowadzą przede wszystkim badania ilościowe. Od niedawna w badaniach CBOSu czy Pentoru pojawiły się pytania, które nie dotyczą doświadczeń osób ankietowanych, ale w których prosi się te osoby o zwrócenie uwagi na zjawisko przemocy w bezpośrednim otoczeniu osoby ankietowanej.³

Dane Policji to przede wszystkim liczba zgłoszonych przypadków oraz liczba interwencji. Policja nie bada przekrojowo zjawiska przemocy domowej, i nie zajmuje się na ogół przypadkami przemocy, które nie zostały zgłoszone. W związku z tym danych tych z nie można traktować jako kryterium pozwalającego oszacować rzeczywistą skalę przemocy wobec kobiet w rodzinie i relacjach intymnych.

W raporcie zostały wykorzystane statystyki Niebieskiej Linii oraz Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Na podstawie tych statystyk trudno oszacować skalę zjawiska przemocy wobec kobiet, gdyż nie uwzględnia się w nich płci.

Statystyki i dane Ministerstwa Sprawiedliwości pozwalają oszacować, ilu spośród wskazanych sprawców przemocy zostaje prawomocnie skazanych, jak zmienia się orzecznictwo polskich sądów oraz ile spraw dotyczących przemocy w rodzinie jest kierowanych do sądu.

Kolejnym źródłem wiedzy o przemocy domowej są opracowania Pełnomocnika Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn na temat zjawiska przemocy oraz przepisów prawa krajowego i międzynarodowego. Sekretariat Pełnomocnika nie przeprowadził żadnych badań ilościowych zjawiska, był natomiast cennym źródłem wiedzy o standardach profilaktyki i reagowania na przemoc domową oraz wykładni prawa.

3. Przemoc wobec dziewcząt

Niniejszy raport skupia na przemocy wobec kobiet w rodzinie i relacjach intymnych. W raporcie został poruszony problem przemocy wobec dziewcząt, jednakże tylko w kilku przypadkach. Zjawisko przemocy w rodzinie wobec dzieci stanowi problem, wymagający osobnego omówienia.

Przemocy wobec dziewcząt zakazuje Deklaracja Pekińska ONZ z 1995 r., zaś Pekińska Platforma działania wskazuje szereg rekomendacji mających na celu równouprawnienie dziewczynek. Należy do nich prowadzenie statystyk osób młodocianych z uwzględnieniem płci, (czego nie realizuje jak dotąd żadna polska instytucja) oraz wprowadzanie do programów edukacyjnych nauczania o prawach kobiet i przeciwdziałaniu przemocy wobec kobiet.

³ *Przemoc i konflikty w domu – komunikat z badań*, luty 2005 przeprowadzony przez CBOS, dostępny w World Wide Web, http://www.cbos.pl/SPISKOM.PL/2005/k_027_05.PDF, dostęp listopad 2005 r.

II. CHARAKTERYSTYKA ZJAWISKA PRZEMOCY WOBEC KOBIEC

1. Przemoc wobec kobiet jako naruszenie praw człowieka

a. rys historyczny

„Każdy człowiek jest uprawniony do korzystania ze wszystkich praw i wolności wyłożonych w niniejszej Deklaracji, bez względu na różnice rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych przekonań, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek inne różnice.”

Artykuł 2 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

Pierwsze deklaracje praw człowieka, spisane pod koniec XVIII wieku w Stanach Zjednoczonych i w rewolucyjnej Francji, *de facto* nie dotyczyły kobiet. We Francji walkę o uznanie praw kobiet za prawa człowieka podjęła między innymi Olympia de Gouges, autorka *Deklaracji praw kobiety i obywatelki*, zgilotynowana w czasie rewolucji. W XIX wieku wiele kobiet i mężczyzn podejmowało hasło równouprawnienia kobiet; walczono wtedy m.in. o przyznanie kobietom prawa głosu, dostęp do edukacji i o równe płace. Od początku XX wieku trwają starania, mające na celu wprowadzenie praw kobiet do przepisów prawa państwowego i międzynarodowego w praktycznie wszystkich krajach.

Pierwsze dokumenty Ligi Narodów, ONZ oraz prawa państwowe na temat kobiet dotyczyły przyznania kobietom praw politycznych i obywatelskich oraz zakazu handlu kobietami. Bardzo istotny wkład w rozwój prawa dotyczącego ochrony kobiet miała również Organizacja Państw Ameryki, która w 1928 r. powołała specjalną Międzyamerykańską Komisję Kobiet, działającą po dziś dzień. Jednym z efektów jej pracy stało się przyjęcie w 1933 r. Konwencji dotyczącej obywatelstwa kobiet zamężnych – pierwszej międzynarodowej konwencji dotyczącej kobiet.⁴ Prawa pracownicze kobiet zostały uregulowane na początku XX wieku, w konwencjach Międzynarodowej Organizacji Pracy.

Obecnie kwestie praw kobiet w prawie międzynarodowym regulowane są przede wszystkim w dokumentach ONZ. Od lat 90. XX wieku trwa debata na temat przemocy wobec kobiet oraz praw seksualnych i reprodukcyjnych.

Współcześnie zmienia się rozumienie praw człowieka. Jeszcze do niedawna prawa człowieka gwarantowały ochronę tylko w sferze publicznej. Od lat 70. pojawił się postulat objęcia ochroną prawną również sfery prywatnej, a sam podział na sferę „publiczną” i „prywatną” został zakwestionowany. Postępy w kwestii uznania, iż wszelkie sytuacje przemocy wobec kobiet, gdziekolwiek mają miejsce, mogą stanowić pogwałcenie praw człowieka, za które państwo może zostać pociągnięte do odpowiedzialności, są ważnym osiągnięciem działaczy i działaczek na rzecz praw kobiet.

*„Prawo do życia prywatnego i rodzinnego jest szczególnie ważne, jednakże nie można pozwolić na to by jeden z partnerów dominował nad drugim stosując przemoc. Jednym z ważniejszych zasad praw człowieka jest to iż przemoc skierowana wobec innego człowieka nigdy nie pozostaje prywatną sprawą”.*⁵

Przemoc wobec kobiet jest wynikiem dyskryminacji ze względu na płeć. Dyskryminację można zdefiniować jako nieuzasadnione zróżnicowane traktowanie. Dyskryminować można ze względu na płeć, ale również kolor skóry, pochodzenie, przynależność religijną, wiek czy orientację seksualną. Wszystkie dokumenty odnoszące się do praw człowieka, z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka na czele,

⁴ M. Kukowska, *Ochrona praw kobiet w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2005 r.

⁵ Cook, Dickens, Fathalla, *Reproductive health and human rights: integrating medicine, ethics and law*, Oxford, 2003 r., s. 390.

wyraźnie zakazują dyskryminacji ze względu na płeć. Dyskryminacji z tego powodu zakazuje również Konstytucja RP (art. 32 pkt. 2):

„Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.”

Podczas Międzynarodowej Konferencji na rzecz Kobiet w Nairobi w 1985 r. oraz odbywającej się w tym samym czasie konferencji organizacji pozarządowych uznano przemoc wobec kobiet za poważny problem międzynarodowy. Strategie Działania, przyjęte podczas Konferencji, powiązały zachowanie i promowanie pokoju z wykorzeniem przemocą wobec kobiet zarówno w życiu publicznym, jak i prywatnym.⁶

W 1992 r. Komitet do Spraw Likwidacji Dyskryminacji Kobiet przyjął Rekomendację Generalną nr 19 o przemocą wobec kobiet, w którym definiuje się przemoc wobec kobiet jako formę dyskryminacji.⁷

Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet ONZ (CEDAW) stwierdza, że przemoc wobec kobiet stanowi naruszenie następujących praw:

- do życia;
- do wolności od tortur i innych form okrutnego traktowania;
- do wolności i bezpieczeństwa;
- do równej z mężczyznami ochrony prawnej;
- do równości w rodzinie;
- do odpowiednich standardów zdrowia fizycznego i psychicznego.

W 1993 r., podczas Światowej Konferencji Praw Człowieka ONZ w Wiedniu, uznano przemoc wobec kobiet za naruszenie praw człowieka. W tym samym roku Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło Deklarację o eliminacji przemocą wobec kobiet, która uznaje przemoc za naruszenie praw człowieka.

Według Artykułu 1 Deklaracji ONZ o eliminacji przemocą wobec kobiet z 1993 r. przemoc wobec kobiet to: „wszelki akt przemocą związany z faktem przynależności danej osoby do określonej płci; rezultatem takiego aktu jest lub może być fizyczna, seksualna lub psychiczna krzywda lub cierpienie kobiet, włącznie z groźbą popełnienia takich czynów, wymuszeniem lub arbitralnym pozbawieniem wolności, niezależnie od tego, czy czyny te mają miejsce w życiu publicznym czy prywatnym”.

W 1994 r. Komisja Praw Człowieka utworzyła stanowisko Specjalnej Sprawozdawczynie ds. Przemocy wobec Kobiet, który ma za zadanie wyszukiwanie i otrzymywanie informacji dotyczących przemocą wobec kobiet oraz rekomendowanie środków służących jej zapobieganiu.

Na Czwartej Konferencji na rzecz Kobiet w Pekinie, w 1995 r. przyjęto Pekijską Platformę Działania oraz Deklarację Celów. Przemoc wobec kobiet została uznana za jeden z 12 newralgicznych obszarów, wymagających pilnego działania. Tak, jak Deklaracja o eliminacji przemocą wobec kobiet określa szczegółowe działania, jakie powinny zostać podjęte zarówno przez władze, jak i przez społeczeństwo, by zapobiegać przemocą, chronić kobiety i dziewczynki przed przemocą oraz zapewnić im zadośćuczynienie.

b. pojęcie należytej staranności w zakresie ochrony praw kobiet (*due diligence*)

Do opisu zobowiązań państwa w zakresie praw człowieka, w tym również praw kobiet, wykorzystuje się pojęcie należytej staranności (ang.: *due diligence*). W Generalnym Komentarzu dotyczącym prawa do

⁶ *Making rights a reality. The duty of states to address violence against women*, AI Publications 2004, s. 14.

⁷ Rekomendacja Generalna Komitetu CEDAW nr 19, za: *Making rights a reality. The duty of states to address violence against women*, Amnesty International Publications, 2004, s. 14.

zdrowia wydanej przez Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych⁸, zostało powiedziane, że:

*„Wszystkie prawa człowieka nakładają na Państwa trzy typy lub poziomy zobowiązań. Zobowiązanie do **poszanowania, ochrony i wypełniania** praw człowieka. Obowiązek wypełniania zawiera obowiązek promowania, wspierania i zabezpieczania tych praw.*

*Obowiązek **poszanowania** wymaga od Państw powstrzymywania się od pośredniego i bezpośredniego naruszenia tych praw*

*Obowiązek **ochrony** wymaga od Państw podjęcia odpowiednich środków zapobiegających przed naruszaniem tych gwarancji przez osoby trzecie*

*W końcu obowiązek **wypełniania** wymaga od Państw podjęcia odpowiednich działań legislacyjnych, administracyjnych, budżetowych, jurysdykcyjnych, promocyjnych i innych które mają na celu pełną realizację tych praw”⁹ (podkreślenia dodane).*

Wspomina się również o obowiązku **promowania** praw człowieka (podejmowania kroków na rzecz edukowania wszystkich obywateli w zakresie praw człowieka poprzez różne środki, takie jak, edukację szkolną itd.).¹⁰

c. Zjawisko przemocy wobec kobiet w rodzinie i relacjach intymnych jako forma tortur

Lipiec 1994 r. Rok po ślubie. Uderzył mnie po raz pierwszy. Uderzył kilka razy pięścią w głowę. Dlaczego? Bo źle składałam tapczan u teściów, u których byliśmy na urlopie. Nie, to nie żart. To właśnie w tym miejscu musi się zacząć moja historia, historia życia w przemocy, wiecznym strachu, notorycznym poczuciu zagrożenia. To był dla mnie szok. Nasz mały synek miał wtedy 8 miesięcy. Pamiętam, jakie miałam zapuchnięte oczy, nie wierzyłam w to, co się stało. Dzisiaj wiem, że powinnam natychmiast wtedy od niego odejść, ale nie zrobiłam tego... Bo to na pewno jakaś chwilowa niedyspozycja, wszystko da się wyjaśnić, szybko o tym zapomnimy, będzie tak jak dawniej.
(Historia S.)

Specjalna Sprawozdawczyni ds. przemocy wobec kobiet w swych raportach wskazuje na bliskie podobieństwo przemocy w rodzinie (w tym również gwałtu małżeńskiego) i tortur. W swoim raporcie dla Komisji Praw Człowieka z 1996 r. pisze:

„Uważa się, że na przemoc domową, podobnie jak na tortury, składa się fizyczne i/lub psychiczne cierpienie, w niektórych przypadkach nawet śmierć. Po drugie, przemoc domowa jest, tak samo jak tortury, zachowaniem o określonym celu, czynnością intencjonalną. Mężczyźni, którzy biją swoje partnerki zwykle kontrolują swoje zachowania w innych miejscach a ich przemoc skierowana jest wyłącznie na kobiety czy dzieci. Poza tym, przemoc domowa ma zwykle swój cel, może to być chęć ukarania, zastraszenia czy zniszczenia osobowości kobiety. Przemoc domowa, tak jak tortury, dokonuje się przy milczącej zgodzie państwa, gdy państwo nie dokłada należytej staranności i nie zapewnia równej ochrony w celu zapobieganiu przemocy. Argument ten przemawia za pojmowaniem przemocy domowej jako formy tortur”¹¹.

⁸ Komitet ds. Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych Generalny Komentarz 14: The right to the highest attainable standard of health UN Doc. E/CN.12/2000/4.

⁹ Komitet ds. Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych Generalny Komentarz 14: The right to the highest attainable standard of health (article 12) UN Doc. E/CN.12/2000/4. Tłumaczenie nieoficjalne.

¹⁰ *Making rights a reality. The duty of states to address violence against women*, AI Publications 2004, s. 19.

¹¹ Raport Specjalnej Sprawozdawczyni ds. Przemocy Wobec Kobiet, E/CN.4/1996/53, 6 February 1996.

Dlatego można stwierdzić, że istnieje ścisły związek pomiędzy pewnymi rodzajami przemocy wobec kobiet a torturami, których zakaz ma charakter absolutny. Wskazuje to na to, że państwa powinny w sposób priorytetowy traktować zapobieganie i przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet.¹²

2. Definicje i formy przemocy wobec kobiet

Po wyprowadzeniu się z domu, mąż podstępnie dostał się do mojego nowego mieszkania. Pobił mnie wówczas dotkliwie. Zgłosiłam to na policję. Policja była bardzo pomocna, chyba ze względu na to, że policjant, który mnie przesłuchiwał, miał lada chwila ożenić się. Sam mi powiedział (widząc moje posiniaczone ciało, bo ukryć tego nie było można), że nie wyobraża sobie, jak w ten sposób można potraktować kobietę (a ważyłam wtedy 54 kg przy wzroście 175 cm, więc byłam – w porównaniu z nim, ale – niestety – i z mężem – chucherkiem)

(Historia A., lat 40.).

a. Definicje i formy przemocy wobec kobiet według Amnesty International

Amnesty International posługuje się definicją zawartą w art. 1 Deklaracji o eliminacji przemocy wobec kobiet, według której przemoc wobec kobiet to „każdy akt przemocy związany z przynależnością osoby do płci żeńskiej, którego rezultatem jest lub może być krzywda lub cierpienie fizyczne, seksualne lub psychiczne kobiety, a także groźby takich aktów, przymus lub samowolne pozbawienie wolności, mające miejsce zarówno w życiu publicznym, jak i w życiu prywatnym.”

Przemoc wobec kobiet ze względu na płeć jest to „przemoc skierowana przeciwko kobiecie ze względu na fakt bycia kobietą lub przemoc, która dotyka kobiety w szczególnym stopniu”.¹³ Inaczej mówiąc, nie wszystkie czyny szkodliwe dla kobiety można zaliczyć do aktów przemocy ze względu na płeć i nie wszystkie osoby dotknięte przemocą ze względu na płeć to kobiety. Ofiarami takiej przemocy padają również mężczyźni, np. mężczyźni homoseksualni, których się prześladowuje, bije i zabija, ponieważ nie dostosowują się do obowiązującego w społeczeństwie wyobrażenia męskości.

Rozszerzające interpretacje definicji z Deklaracji przyjmują, iż także zaniechanie (np. zaniechanie czy pozbawienie) może stanowić akt przemocy wobec kobiet. Nowsze międzynarodowe instrumenty prawne rozszerzają definicję, włączając do niej przemoc strukturalną, to znaczy szkody wynikające z wpływu gospodarki na życie kobiet.

Na podstawie Deklaracji ONZ o eliminacji przemocy wobec kobiet z 1993 r., Amnesty International wyróżnia trzy poziomy występowania przemocy wobec kobiet: rodzina, społeczeństwo, państwo.

Wydzielenie tych trzech poziomów pozwala szeroko spojrzeć na zjawisko przemocy wobec kobiet: kobiety są nadal atakowane przez funkcjonariuszy państwowych, przez osoby ze swojego środowiska oraz przez najbliższych (co zostało opisane w tym raporcie). Przemoc ze strony społeczeństwa i państwa jest dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie dodatkowym sygnałem trudności, z jakimi będzie się wiązało ujawnienie przemocy doświadczanej przez nie w domu.

Przemoc wobec kobiet to m.in.

przemoc ze strony państwa – tu zalicza się akty przemocy dokonywane lub tolerowane i chronione przez policję, strażników więziennych, żołnierzy, celników, oficerów imigracyjnych itp. Zaliczają się do nich gwałty dokonywane podczas konfliktów zbrojnych przez siły rządowe, tortury w aresztach oraz przemoc wobec uchodźczyń.

przemoc ze strony społeczeństwa – to między innymi gwałt, molestowanie seksualne w pracy, w placówkach edukacyjnych, a także handel kobietami, zmuszanie do prostytucji oraz praca przymusowa.

¹² Opracowano na podstawie *Making rights a reality. The duty of states to address violence against women*, AI Publications 2004 r., s. 17.

¹³ Rekomendacja Generalna Nr 19 Komitetu ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet.

Do tej kategorii należą również gwałty i inne nadużycia dokonywane przez grupy zbrojne.

przemoc w rodzinie - maltretowanie przez partnerów, wykorzystywanie seksualne dziewczynek, przemoc związana z posagiem, gwałt małżeński, okaleczanie żeńskich narządów płciowych i inne tradycyjne praktyki szkodliwe dla kobiet. Zalicza się tu także naruszanie praw osób pracujących jako pomoc domowa: więzienie ich, brutalność fizyczną względem nich, niewolnicze warunki pracy i przemoc seksualną.

W każdej z tych kategorii możemy rozróżnić m.in. przemoc fizyczną, psychiczną i seksualną. Może ona przejawiać się nie tylko poprzez jawne akty przemocy czy nękania, lecz również poprzez pozbawienie lub zaniedbanie. Poszczególne kategorie nie wykluczają się wzajemnie, bowiem przemoc fizycznej popełnianej przez partnera towarzyszy zwykle przemoc seksualna, pozbawienie wolności, odosobnienie i zaniedbanie oraz znęcanie się psychiczne.

Przemoc domowa: Definicja Radhiki Coomarswamy, Specjalnej sprawozdawczynie ds. przemocy wobec kobiet „*Przemoc domowa to przemoc dokonywana w sferze prywatnej, zazwyczaj pomiędzy osobami pozostającymi w związkach partnerskich, małżeńskich, lub spokrewnionymi ze sobą. Pomimo neutralności płciowej tego terminu, przemoc domowa niemal zawsze jest przestępstwem na tle płciowym, dokonywanym przez mężczyzn na kobietach.*”¹⁴

Przemoc wobec kobiet w związkach intymnych: Jest to czyn lub postępowanie dokonane przez osobę, z którą kobieta pozostaje lub pozostawała w stosunkach intymnych, bez względu na płeć, stan cywilny czy miejsce zamieszkania, który skutkuje śmiercią lub fizycznym, seksualnym czy psychicznym cierpieniem lub uszczerbkiem na zdrowiu kobiety. Definicja ta uwzględnia osoby, które kobieta określa jako swojego obecnego lub byłego partnera.

Powyższa definicja dotyczy przemocy w wobec kobiet w związkach intymnych. Nie oznacza to jednak, że AI nie jest świadome przypadków przemocy w rodzinie wobec dziewczynek oraz chłopców i mężczyzn.

b. Definicja przemocy wobec kobiet wg Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn

Według Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn przemoc wobec kobiet jest przejawem historycznej nierówności sił w stosunkach pomiędzy kobietami a mężczyznami, która doprowadziła do zdominowania i dyskryminacji kobiet przez mężczyzn oraz stanowi barierę dla pełnego awansu kobiet.¹⁵

Pełnomocnik Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn wyróżnił cztery formy przemocy wobec kobiet: fizyczną, ekonomiczną, seksualną i psychiczną. To rozróżnienie ma na celu przede wszystkim zwrócić uwagę na przemoc ekonomiczną i seksualną, które w ogólnym podziale na przemoc fizyczną i psychiczną często zostają pominięte. Każda z nich jest prawnie zakazana. Na stronach internetowych Pełnomocnika (jak również w niniejszym raporcie) można było zapoznać się z przepisami zakazującymi tych form oraz ze strategiami przeciwdziałania i reagowania na przemoc.

Przemoc fizyczna to każde agresywne zachowanie skierowane przeciwko ciału ofiary, mogące prowadzić do bólu oraz fizycznych obrażeń. Przykłady: użycie broni, parzenie, polewanie substancjami żrącymi i bicie przedmiotami, bicie otwartą ręką i pięściami, kopanie, przytrzymywanie, obezwładnianie, popychanie, szarpanie, odpychanie, duszenie, porzucanie w niebezpiecznej okolicy i nieudzielanie

¹⁴ Specjalna Sprawozdawczynie ONZ ds. Przemocy Wobec Kobiet ONZ. Raport nt. przemocy wobec kobiet, jej przyczyn i konsekwencji, 5 lutego 1996 r.

¹⁵ Pełnomocnik Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn; *Krajowy Program Działań na Rzecz Kobiet (II etap – lata 2003 – 2005)* Warszawa 2003 r., s. 47.

koniecznej pomocy; szczypanie i policzkowanie; zaniechanie i brak odpowiedniej opieki (w tym odmowa udzielenia pożywienia, zmuszanie do jedzenia i inne).

Przemoc psychiczna to zachowania agresywne, wywoływanie atmosfery kontroli, stresu i napięcia. Mają one na ogół charakter poniżający lub budzący poczucie zagrożenia. Należą do nich: narzucanie własnych poglądów, zawstydzanie, stała krytyka i wmawianie choroby psychicznej, ograniczanie dostępu do snu i pożywienia; zamykanie, kontrolowanie i ograniczanie kontaktu z otoczeniem; wyśmiewanie poglądów, pochodzenia, wyznania, wyzywanie i upokarzanie; grożenie, szantażowanie i domaganie się posłuszeństwa.

Przemoc ekonomiczna to między innymi uniemożliwianie dostępu do rodzinnych środków finansowych i niezaspokajanie materialnych potrzeb rodziny; zmuszanie do pracy bądź zabranianie jej podjęcia. Jedną z form przemocy ekonomicznej jest uporczywe nie płacenie alimentów i innych zasądzonych świadczeń.

Przemoc seksualna to między innymi wymuszenie pożycia seksualnego oraz innych praktyk seksualnych, także w małżeństwie czy relacji intymnej. Jak dowodzą statystyki, ponad 90% sprawców gwałtów to osoby znane ofiarom, gwałty mają bardzo często miejsce na randkach. Warto pamiętać, że sam fakt umówienia się z kimś nie stanowi jeszcze zgody na stosunek seksualny bądź inne praktyki seksualne.

c. Definicja przemocy w rodzinie wg Rady Europy

W 1986 roku Rada Europy zdefiniowała przemoc w rodzinie jako: „jakikolwiek czyn lub zaniechanie ze strony jednego członka [rodziny] wobec innych jej członków, które zagrażają życiu, cielesnej bądź psychicznej integralności lub wolności innego członka danej rodziny lub poważnie szkodzą rozwojowi jego osobowości.”¹⁶

d. Definicja przemocy w rodzinie zawarta w Ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹⁷

Fizyczna, seksualna i psychiczna przemoc występująca w rodzinie to: jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych, wspólnie mieszkających lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

e. Przepis o przestępstwie przemocy w rodzinie w Kodeksie Karnym¹⁸

Według Art. 207 KK przestępstwa dokonuje osoba, która: znęca się fizycznie lub psychicznie nad inną osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym związku zależności od sprawcy lub nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan fizyczny lub psychiczny. Artykuł 207 KK przewiduje możliwość targnięcia się przez ofiarę na własne życie oraz możliwość popełnienia czynu ze szczególnym okrucieństwem.

¹⁶ Rada Europy, Rekomendacja nr. R(85)4: „Przemoc w rodzinie”, przyjęta na posiedzeniu Komitetu Ministrów w dniu 26.03.1986; za: *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości*, Centrum Praw Kobiet, Warszawa 2005, s. 9.

¹⁷ Dz. U. z 2005, Nr. 180, poz. 1493.

¹⁸ Dz. U. z 1997, Nr 88, poz. 553 z późniejszymi zmianami.

3. Źródła przemocy wobec kobiet

Pierwszy raz „powąchałam” pięść, gdy byłam w 7-8 miesiącu ciąży; podobno „brzuch mnie chronił”. Kiedy moja córeczka miała 3 miesiące, zostałam po raz pierwszy uderzona pięścią w głowę tak, że straciłam przytomność (zawsze bił pięścią w głowę, nie w twarz, bo to nie zostawia śladów). Było to na dwa dni przed chrzciniami mojej córki. Nie miałam odwagi głośno krzyknąć, nie miałam odwagi odwołać kilkunastu zaproszonych osób. O tym, co zaszło, powiedziałam mojej Mamie. Usłyszałam: „Bądź dobra dla męża, to Cię nie będzie bił.” Zostałam sama...

(Historia K.)

Źródłem przemocy wobec kobiet jest dyskryminacja, zaprzeczanie istnieniu równości kobiet i mężczyzn we wszystkich aspektach życia, odmawianie kobietom pełni praw. Przemoc ma swoje źródła w dyskryminacji i jednocześnie służy umocnieniu jej, uniemożliwiając kobietom korzystanie z praw i wolności na zasadzie równości z mężczyznami.

Deklaracja ONZ o eliminacji przemocy wobec kobiet potwierdza, że przemoc „stanowi przejaw historycznie nierównych stosunków władzy między mężczyzną i kobietą, które prowadzą do podporządkowania kobiety mężczyźnie i dyskryminacji z jego strony” i że „przemoc wobec kobiety jest jednym z podstawowych mechanizmów społecznych służących podporządkowaniu kobiety mężczyźnie.”

Nie bez znaczenia dla bezpieczeństwa i zdrowia kobiet jest też praktyka instytucji publicznych i przedstawicieli prawa. Jeszcze w latach 90. ubiegłego wieku do normy należało ignorowanie przez policjantów zgłoszeń przemocy w rodzinie. Były one traktowane jako „prywatna sprawa rodziny”. Podobnie traktowali problem prokuratorzy.¹⁹

Duże znaczenie dla występowania przemocy domowej mają takie czynniki społeczno-ekonomiczne, jak alkoholizm, bieda czy brak wykształcenia. W badaniach CBOS na temat przemocy w rodzinie z 2005 r. pojawia się sugestia, że czynniki te przyczyniają się do występowania przemocy domowej.²⁰ Warto jednak pamiętać o tym, że nie są to czynniki sprawcze, tylko wspomagające przemoc.

Mity i fakty o przemocy w rodzinie:

Na temat przemocy w rodzinie funkcjonuje wiele mitów i stereotypów²¹

- **przemoc wobec kobiet w rodzinie i relacjach intymnych nie jest zabroniona**
- zarówno przepisy prawa krajowego, jak i prawa międzynarodowego, zakazują używania przemocy wobec współmałżonków i innych bliskich osób;
- **policjant nie musi/nie powinien reagować na przemoc w rodzinie, gdyż jest to sprawa prywatna**
- Policja jest zobligowana do reagowania na każde uzasadnione wezwanie dotyczące przemocy wobec kobiet. Kryterium „sprawa prywatna” nie odgrywa tu żadnej roli;
- **nie powinno się ingerować w życie rodziny, nie należy reagować na hałasy u sąsiadów**
- Często reakcja sąsiadów jest jedyną szansą na powstrzymanie sprawcy przemocy domowej;
- **z przemocą wobec kobiet w rodzinie i relacjach intymnych mamy do czynienia tylko wtedy, gdy na ciele kobiety wyraźnie widać ślady pobicia:**
- Istnieje wiele sposobów posługiwania się przemocą fizyczną bez pozostawiania wyraźnych śladów. Przemoc to także psychiczne znęcanie się, ograniczanie możliwości przemieszczania, pozbawianie środków do życia, gwałt małżeński i wiele innych form, które zostaną szczegółowo omówione poniżej.

¹⁹ Studium na temat poglądów i postaw prokuratorów i policjantów wobec przemocy na tle seksualnym znajduje się w czasopiśmie CPK Prawo i płęć, lato 2000 r.

²⁰ *Przemoc i konflikty w domu – komunikat z badań przeprowadzony przez CBOS*, dostępny w World Wide Web http://www.cbos.pl/SPISKOM.PL/2005/k_027_05.PDF.

²¹ Do opracowania tej części raportu w niektórych punktach wykorzystano książkę S. Mufson i R. Kranz *Gwałt na randce*.

- **jeżeli kobieta nie odchodzi od męża/partnera, który się nad nią znęca, to widocznie odpowiada jej taki związek**
- Żadna kobieta nie chce żyć w związku przemocowym. Kobiety są przeważnie przerażone doświadczaną przemocą, i często przez długi czas ukrywają ją przed wszystkimi. Długoletnia zależność od sprawcy; dzieci, które czasem nie wiedzą o przemoc, a przeważnie są finansowo zależne od niego; lęk przed ośmieszeniem i poniżeniem; lęk przed nieskutecznym prawem i długim procesem rozwodowym często powstrzymują kobiety przed podjęciem jakichkolwiek działań wobec sprawcy. Pamiętajmy, że ofiara przemocy doświadcza w najbliższym otoczeniu tego, co porównywano – jak wskazaliśmy powyżej – do tortur i pola bitwy. W takiej sytuacji często trudno podjąć jakiegokolwiek decyzje;
- **przemoc w rodzinie to wyłącznie rezultat problemów alkoholowych**
- Wbrew temu, co można by mniemać na podstawie statystyk policyjnych, przemoc występuje często w rodzinach nie używających alkoholu, niemniej – do takich rodzin nie jest wzywana policja, gdyż przemoc ma miejsce w ciszy, bez hałaśliwych oznak kłótni;
- **kobiety też biją**
- To prawda, niemniej wśród osób dotkniętych przemocą to one stanowią blisko 60%, mężczyźni zaś jedynie 6 %; wśród skazanych za znęcanie się nad rodziną kobiety stanowią jedynie 2,4% osób.

Pamiętaj:

- Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem powszechnym. Może pojawić się w każdym środowisku.
- Nieprawdą jest, że dotyczy wyłącznie rodzin patologicznych, z problemem alkoholowym.
- Przemoc w rodzinie to nie tylko bicie. To każde zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie lub zaniechanie działania, które narusza prawa i dobra osobiste któregoś z członków rodziny, powodując psychiczne lub fizyczne cierpienie. Przemoc w rodzinie może przybrać formę fizyczną, psychiczną, ekonomiczną i seksualną – formy te mogą się przenikać lub występować osobno.
- Ofiary przemocy, z powodu różnego rodzaju społeczno-kulturowych blokad i nacisków, boją się o przemocy mówić. Boją się braku zrozumienia i potępienia. Boją się, że to one zostaną obarczone winą za przemoc w rodzinie.
- Wiele z nich, po złych doświadczeniach z policją, prokuraturą, sądem i otoczeniem społecznym – straciło nadzieję na możliwość zmiany.²²

4. Psychologiczne teorie dotyczące przemocy w rodzinie

a. zespół stresu pourazowego (PTSD)

PTSD (ang. *Post Traumatic Stress Disorder*) określa się lękowe zaburzenie występujące po zdarzeniu, które było psychicznie wyczerpujące i traumatyczne, takie jak klęska żywiołowa, wypadek, wojna, gwałt. Objawy obejmują ponowne przeżywanie urazów w snach, powracające myśli i obrazy, pewien rodzaj psychicznego odrętwienia przy współwystępowaniu zmniejszenia uczucia zaangażowania w sprawy otaczającego świata, nadmiernej czujności oraz wzmożenia reakcji przestraszenia. Zwykle w diagnozie psychiatrycznej termin ten stosuje się, gdy objawy trwają co najmniej przez miesiąc; jeśli objawy trwają krócej, wówczas zaburzenie to nosi nazwę ostrej reakcji na stres.²³

²² Na podstawie informacji znajdujących się na stronie internetowej kampanii 16 dni przeciwko przemocy wobec kobiet, 2005 r., dostęp World Wide Web http://www.feminoteka.pl/wiezyrodzinne/o_przemocy.htm.

²³ Reber A. (2000 r.). *Słownik psychologii* (s. 28). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR. Za: portal psychologiczny www.psychologia.edu.pl.

W roku 1980 pojęcie „zespołu stresu pourazowego” pojawiło się w terminologii medycznej. Okazało się wtedy, że opisuje ono tak zachowania mężczyzn powracających z pola bitwy, jak i kobiety, które doświadczyły gwałtów, przemocy fizycznej i psychicznego w rodzinie i innych bliskich relacjach. Histeria kobiet i nerwica wojenna mężczyzn to jedno i to samo. Dostrzeżenie podobieństwa tych schorzeń może nawet czasem umożliwić przekroczenie głębokiej przepaści, która dzieli publiczną sferę wojny i polityki – świat mężczyzn – od prywatnej sfery życia rodzinnego – domeny kobiet.²⁴

b. syndrom kobiety bitej

Syndrom ten dotyczy kobiet które doświadczają rozmyślnej, ciężkiej i powtarzającej się przemocy fizycznej ze strony swojego partnera (za partnera uważa się zarówno męża jak i konkubenta). Zdaniem E.L Walker definicja bitej kobiety obejmuje jedynie osoby, które przeszły cykl przemocy co najmniej dwa razy. Inni autorzy jak A. Browne uważa że mianem kobiety bitej można określić osobę która jest stale bita oraz doświadcza różnych okrutnych zachowań w trakcie jednego incydentu. Kobiętę bitą charakteryzuje między innymi większe poczucie odpowiedzialności za zachowanie partnera, poczucie winy oraz skłonność do zaprzeczania, że spotyka ją przemoc.²⁵

c. syndrom wyuczonej bezradności

Syndrom wyuczonej bezradności jest to stan, w którym kobieta nabiera przekonania o tym, że nic co zrobi nie zmieni jej sytuacji i że na nic nie ma wpływu. Bita kobieta postrzega siebie jako bezsilną i bez szansy na zmianę sytuacji. Koncepcja wyuczonej bezradności tłumaczy dlaczego kobiety nie odchodzą od partnerów zadających im przemoc.²⁶

d. teoria przetrwania

Jednym z założeń tej teorii jest to, że kobieta pozostaje w związku przemocowym dlatego, że nie znalazła innego wyjścia z sytuacji. Kobieta wielokrotnie potrafi próbować wyzwolić się z takiego związku jednak próby te kończą się w większości przypadków niepowodzeniem. Niepowodzenia w uzyskaniu pomocy bardzo często są spowodowane złą organizacją systemu pomocy dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie.²⁷

²⁴ J. L. Herman, *Przemoc – uraz i powrót do równowagi*, Gdańsk 2003 r., str. 42.

²⁵ Fragment ten opracowano na podstawie książki Magdaleny Budyn – Kulik *Zabójstwo tyrana domowego. Studium prawnokarne i wiktymologiczne*, Lublin 2005 r., s. 95 – 97.

²⁶ tamże, s. 101 – 104.

²⁷ tamże, s. 104 – 106.

III. PRZEPISY PRAWNE DOTYCZĄCE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

1. Prawo międzynarodowe

a. Dokumenty ONZ

- Karta Narodów Zjednoczonych

(Podpisana 26 czerwca 1945. Dz. U. z 1947, nr. 23, poz. 90)

Karta Narodów Zjednoczonych w art.1 pkt 3 oraz w art. 55 (c) zawiera klauzule dotyczące zakazu dyskryminacji.

Artykuł 1 pkt 3 nakazuje rozwiązywać w drodze współpracy międzynarodowej problemy międzynarodowe o charakterze gospodarczym, społecznym, kulturalnym lub humanitarnym, jak również popierać prawa człowieka i zachęcać do poszanowania tych praw i podstawowych wolności dla wszystkich bez względu na różnice rasy, płci, języka lub wyznania.

Artykuł 55 (c) powszechne poszanowanie i przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich bez względu na rasę, płeć, język lub wyznanie.²⁸

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

(przyjęta i proklamowana rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) w dniu 10 grudnia 1948 r.)

Deklaracja Praw Człowieka i obywatela nie jest dokumentem prawnie wiążącym, jednakże wiele z jej postulatów jak choćby zakaz dyskryminacji oraz zakaz stosowania tortur stały się zasadami obowiązującymi w prawie międzynarodowym.

Artykuł 1

Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi w swej godności i w swych prawach. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa.

Artykuł 2

Każdy człowiek jest uprawniony do korzystania z wszystkich praw i wolności wyłożonych w niniejszej Deklaracji, bez względu na różnice rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych przekonań, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek inne różnice.

Artykuł 3

Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swojej osoby.

Artykuł 5

Nikt nie może być poddany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu albo upokarzającemu traktowaniu lub karaniu.

Artykuł 7

Wszyscy są równi wobec prawa i są uprawnieni, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, do jednakowej ochrony prawnej. Wszyscy są uprawnieni do jednakowej ochrony przed jakąkolwiek dyskryminacją, będącą pogwałceniem niniejszej Deklaracji, i przed jakimkolwiek podżeganiem do takiej dyskryminacji.

²⁸ Opracowano na podstawie *Making rights a reality. The duty of states to address violence against women*, AI Publications 2004, s.10.

- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych

(uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 16.12.1966 r., wszedł w życie 23.03.1976 r., Ratyfikowany przez Polskę 3.03.1977 r., Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz.167)

Zakaz dyskryminacji ze względu na płeć oraz równości kobiet i mężczyzn została sformułowana w identyczny sposób w artykułach 2.1 oraz artykule 3 obydwu Paktów Praw Człowieka

Artykuł 2

1. Każde z Państw-Stron niniejszego Paktu zobowiązuje się przestrzegać i zapewnić wszystkim osobom, które znajdują się na jego terytorium i podlegają jego jurysdykcji, prawa uznane w niniejszym Pakcie, bez względu na jakiegokolwiek różnice, takie jak: rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuacja majątkowa, urodzenie lub jakiegokolwiek inne okoliczności.

Artykuł 3

Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się zapewnić mężczyznom i kobietom równe prawo do korzystania ze wszystkich praw obywatelskich i politycznych wymienionych w niniejszym Pakcie.

Artykuł 26

Wszyscy są równi wobec prawa i są uprawnieni bez żadnej dyskryminacji do jednakowej ochrony prawnej. Jakiegokolwiek dyskryminacja w tym zakresie powinna być ustawowo zakazana oraz powinna być zagwarantowana przez ustawę równa dla wszystkich i skuteczna ochrona przed dyskryminacją z takich względów, jak: rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuacja majątkowa, urodzenie lub jakiegokolwiek inne okoliczności.

- Międzynarodowy Pakt Praw Społecznych Gospodarczych i Kulturalnych

(uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 16.12.1966 r., wszedł w życie 23.03.1976 r., Ratyfikowany przez Polskę 3.03. 1977 r., Dz. U. z 1977 r., poz.38, nr.169)

Artykuł 2

Każde z Państw-Stron niniejszego Paktu zobowiązuje się przestrzegać i zapewnić wszystkim osobom, które znajdują się na jego terytorium i podlegają jego jurysdykcji, prawa uznane w niniejszym Pakcie, bez względu na jakiegokolwiek różnice, takie jak: rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuacja majątkowa, urodzenie lub jakiegokolwiek inne okoliczności

Artykuł 3

Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się zapewnić mężczyznom i kobietom równe prawo do korzystania ze wszystkich praw obywatelskich i politycznych wymienionych w niniejszym Pakcie.

- Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania ONZ

(przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r., weszła w życie 26 czerwca 1987 r., Polska ratyfikowała ją 21 października 1989 r., Dz. U. z 1989 nr 63, poz. 378).

Konwencja przeciwko torturom jest coraz częściej interpretowana jako prawo odnoszące się również do przemocy wobec kobiet. Tak interpretował je Specjalny Sprawozdawca ONZ w 1996 r.: „przemoc domowa, podobnie jak tortury, często wiąże się z psychicznym i/ lub fizycznym cierpieniem, w niektórych przypadkach – ze śmiercią. Poza tym przemoc domowa, podobnie jak tortury, jest zachowaniem celowym, którego realizacja jest intencjonalna [w sensie: sprawca ma intencję skrzywdzenia poszkodowanej, przyp. E.M.]. (...) Argumenty te dowodzą, że przemoc domowa jako taka może być rozumiana jako konstytuująca jedną z form tortur.²⁹

²⁹ Opracowano na podstawie *Making rights a reality. The duty of states to address violence against women*, AI Publications 2004.

Artykuł 1

1. W rozumieniu niniejszej konwencji określenie „tortury” oznacza każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo.

Artykuł 2

1. Każde Państwo Strona podejmuje skuteczne środki ustawodawcze, administracyjne, sądowe oraz inne w celu zapobieżenia stosowaniu tortur na całym terytorium znajdującym się pod jego jurysdykcją.

- Konwencja ONZ w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet

(przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 18.12. 1979 r., weszła w życie 3 września 1981 r., ratyfikowana przez Polskę 18.07.1980 r. Dz. U. z 1982 Nr 10, poz. 72)

Konwencja jest określana jako międzynarodowa karta praw kobiet. Zakazuje jakiegokolwiek różnicowania, wykluczania lub ograniczania ze względu na płeć, które umniejszają lub unieważniają prawa człowieka i podstawowe wolności kobiet. Daje możliwość wprowadzania tzw. dyskryminacji pozytywnej, tzn. zastosowania tymczasowych środków specjalnych mających na celu przyspieszenie faktycznej równości kobiet i mężczyzn. Jednym z ważniejszych założeń Konwencji jest stwierdzenie, iż obowiązki państwa w zakresie likwidacji dyskryminacji kobiet dotyczą nie tylko sfery publicznej, lecz również prywatnej. Konwencja ta jest jednym z dokumentów ONZ, do których państwa zgłosiły najwięcej zastrzeżeń - zwłaszcza do art. 9, 15 i 16 dotyczących równych praw w zakresie obywatelstwa, równości wobec prawa i pełnej zdolności prawnej oraz równości w małżeństwie i rodzinie. Komitet ONZ ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet (CEDAW) systematycznie nadzoruje postęp we wdrażaniu postanowień Konwencji i dokonuje przeglądu raportów przedkładanych przez państwa - strony Konwencji. Przyjęto protokół dodatkowy do Konwencji, który daje możliwość wniesienia skargi indywidualnej lub grupowej.³⁰

Państwa, które ratyfikowały lub przystąpiły do Konwencji są zobowiązane do wdrażania jej postanowień w życie. Są one również zobowiązane do przedstawiania Komitetowi do Spraw Likwidacji Dyskryminacji Kobiet sprawozdań dotyczących działań podjętych w celu realizacji zobowiązań wynikających z Konwencji. Sprawozdania te są składane: w ciągu roku od dnia wejścia w życie konwencji w stosunku do danego Państwa i następnie, po upływie każdego okresu czteroletniego lub częściej, jeżeli zwróci się o to Komitet.³¹

Artykuł 1

W rozumieniu niniejszej konwencji określenie "dyskryminacja kobiet" oznacza wszelkie zróżnicowanie, wyłączenie lub ograniczenie ze względu na płeć, które powoduje lub ma na celu uszczuplenie albo uniemożliwienie kobietom, niezależnie od ich stanu cywilnego, przyznania, realizacji bądź korzystania na równi z mężczyznami z praw człowieka oraz podstawowych wolności w dziedzinach życia politycznego, gospodarczego, społecznego, kulturalnego, obywatelskiego i innych.

Artykuł 2

Państwa Strony potępiają dyskryminację kobiet we wszelkich jej formach oraz zgadzają się prowadzić, za pomocą wszelkich odpowiednich środków i bez zwłoki, politykę likwidującą dyskryminację kobiet i w tym celu zobowiązują się:

³⁰ Dostępne w World Wide Web http://www.unic.un.org.pl/rownouprawienie/instrumenty_mn.php dostęp luty 2006 r.

³¹ Dostępne w World Wide Web <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reports.htm> , dostęp luty 2006 r.

powstrzymywać się od wszelkich działań i praktyk dyskryminujących kobiety i zapewnić, aby władze i organy publiczne działały zgodnie z tym obowiązkiem,

podejmować wszelkie stosowne kroki, aby likwidować dyskryminację kobiet przez jakiekolwiek osoby, organizacje i przedsiębiorstwa,

podejmować wszelkie stosowne kroki, łącznie z ustawodawczymi, w celu zmiany lub uchylecia wszelkich ustaw, zarządzeń, zwyczajów lub praktyk, które stanowią dyskryminację kobiet.

Państwa Strony podejmą wszelkie stosowne kroki w celu:

zmiany społecznych i kulturowych wzorców zachowania mężczyzn i kobiet w celu osiągnięcia likwidacji przesądów i zwyczajów lub innych praktyk, opierających się na przekonaniu o niższości lub wyższości jednej z płci albo na stereotypach roli mężczyzny i kobiety.

Artykuł 15

Państwa Strony przyznają kobietom identyczną z mężczyznami zdolność prawną w sprawach cywilnych i jednakowe możliwości wykonywania tej zdolności. W szczególności zapewnią im równe prawa w zakresie zawierania umów i zarządzania mieniem oraz jednakowe traktowanie we wszystkich stadiach postępowania sądowego.

Artykuł 16

Państwa Strony podejmą wszelkie niezbędne kroki w celu likwidacji dyskryminacji kobiet we wszystkich sprawach wynikających z zawarcia małżeństwa i stosunków rodzinnych.

Artykuł 24

Państwa Strony zobowiązują się do podjęcia wszelkich niezbędnych kroków na szczeblu krajowym, koniecznych do pełnej realizacji praw uznanych w niniejszej konwencji.

- Protokół Fakultatywny Do Konwencji W Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet

(przyjęty 6.10.1999 przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych rezolucją A/54/4 i otwarty do podpisu 10.12.1999 r., wszedł w życie 22.12. 2000 r. Polska ratyfikowała go 9.01. 2003 r., Dz. U z 2003 Nr 248 poz. 2484.)

Protokół umożliwia składanie indywidualnych skarg do Komitetu do spraw likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW).

Artykuł 1

Państwo-Strona tego Protokołu uznaje kompetencję Komitetu w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet do przyjmowania i rozpatrywania zawiadomień przedstawianych w ramach artykułu 2.

Artykuł 2

Zawiadomienia mogą być przedstawiane osobiście bądź za czyimś pośrednictwem przez jednostki lub grupy jednostek podlegające jurysdykcji Państwa-Strony, które podają się za ofiary naruszenia przez to Państwo-Stronę któregośkolwiek z praw wymienionych w Konwencji. W wypadku, gdy zawiadomienie przedstawiane jest w imieniu jednostki lub grupy jednostek, winno się to odbywać za ich zgodą, chyba że autor jest w stanie uzasadnić powód występowanie w ich imieniu bez takowej zgody.

- Deklaracja o eliminacji przemocy wobec kobiet
(Rezolucja 48/104 z 20.12.1993 Zgromadzenia Ogólnego ONZ)

Deklaracja definiuje przemoc wobec kobiet jako jeden z decydujących mechanizmów, uniemożliwiający kobietom pełne uczestnictwo w życiu ekonomicznym, politycznym i społecznym. Uznaje, że przemoc wobec kobiet jest przejawem uwarunkowanej historycznie nierówności kobiet; stanowi pogwałcenie praw człowieka i podstawowych wolności przysługujących kobietom oraz przeszkodę w osiągnięciu rozwoju i pokoju. W Deklaracji podkreśla się, że państwa mają obowiązek podjęcia działań zmierzających do zapobiegania oraz ścigania i karania aktów przemocy wobec kobiet, bez względu na to, czy sprawcą jest osoba publiczna, czy prywatna. ONZ powołała Specjalną Sprawozdawczynię ds. Przemocy wobec Kobiet. Zadaniem tego urzędu jest zbieranie danych i rekomendowanie środków na rzecz eliminowania przemocy wobec kobiet i jej przyczyn.³²

Pełny tekst Deklaracji nie jest dostępny na żadnej rządowej stronie internetowej, nie istnieją też publikacje państwowe, które by informowałyby o jej zawartości. Znaczna część postanowień niniejszej Deklaracji została powtórzona i rozwinięta w Deklaracji Pekinńskiej.

Artykuł 1

Termin „przemoc wobec kobiet” zostaje zdefiniowany jako wszelki akt przemocy związany z faktem przynależności danej osoby do określonej płci, którego rezultatem jest, lub może być, fizyczna, seksualna lub psychiczna krzywda lub cierpienie kobiet, włącznie z groźbą popełnienia takich czynów, wymuszeniem lub arbitralnym pozbawieniem wolności, niezależnie od tego, czy czyny te mają miejsce w życiu publicznym czy prywatnym.

Artykuł 2

Przemoc wobec kobiet będzie rozumiana na podstawie poniższych definicji, które mają na celu usystematyzowanie różnych przejawów tego zjawiska, nie stanowią jednak ostatecznej i zamkniętej listy:

1. fizyczna, seksualna i psychiczna przemoc występująca w rodzinie; maltretowanie, wykorzystywanie seksualne dzieci w domu rodzinnym, przemoc związana z obowiązkiem wniesienia posagu, gwałt małżeński, okaleczanie genitalne kobiet, jak też inne tradycyjne praktyki szkodliwe dla kobiet, przemoc w związkach pozamałżeńskich;
2. fizyczna, seksualna i psychiczna przemoc o charakterze społecznym, do której zalicza się gwałt, molestowanie seksualne, wykorzystywanie seksualne i zastraszanie w miejscu pracy, placówkach edukacyjnych i innych miejscach publicznych, handel kobietami i zmuszanie do prostytucji;

fizyczna, seksualna i psychiczna przemoc dokonywana lub tolerowana przez państwo, mająca miejsce w życiu prywatnym, jak też publicznym.

- Deklaracja Zgromadzenia Ogólnego ONZ sprawie zniesienia dyskryminacji kobiet 1967 r.
(Uchwalona 7.11.1967 r. rezolucją numer 2263/XXII na XXII sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ)

Deklaracja jest pierwszym dokumentem prawa międzynarodowego wszechstronnie zapewniającym kobietom ochronę prawną. Jest też jednym z dokumentów międzynarodowego, który najszerszej definiuje zasadę równości i niedyskryminacji kobiet. Deklaracja ma szczególne znaczenie również z tego względu, że na jej podstawie była opracowywana Konwencja CEDAW z 1979 r. Warto też wspomnieć o tym, że prace nad tekstem deklaracji zostały zainicjowane przez Polskę.

³² Dostępny w World Wide Web http://www.unic.un.org.pl/rownouprawienie/instrumenty_mn.php dostęp luty 2006 r.

- Rekomendacja nr 19 Komitetu ONZ ds. Eliminacji Dyskryminacji wobec Kobiet z 1994 r.

Rekomendacja jest próbą podkreślenia znaczenia problemu przemocy dla sytuacji kobiet. Rekomendacja podkreślają, że przemoc wobec kobiet to wszelka przemoc, jakiej kobiety doświadczają ze względu na płeć. Rekomendacja porusza zagadnienie przemocy państwa wobec kobiet, ale również przemocy osób prywatnych oraz przedsiębiorstw wobec kobiet.

- Deklaracja wiedeńska i Program działania

(Dokument końcowy Światowej Konferencji Praw Człowieka ONZ (Wiedeń 14 – 25 czerwca 1993 r.)

Część I

18.

Prawa kobiet i dziewczynek stanowią niezbywalną, integralną i niepodzielną część powszechnych praw człowieka. Pełne i równe uczestnictwo kobiet w życiu politycznym, obywatelskim, gospodarczym, społecznym i kulturalnym, na szczeblu narodowym, regionalnym i międzynarodowym oraz wykorzenienie wszelkich form dyskryminacji ze względu na płeć są dla społeczności międzynarodowej celami nadrzędnymi.

Przemoc z powodu przynależności do określonej płci oraz wszelkie formy molestowania i wykorzystywania seksualnego, łącznie z tymi, które wynikają z kulturowych uprzedzeń i wiążą się z międzynarodowym handlem kobietami, są sprzeczne z godnością i wartością osoby ludzkiej i jako takie muszą być zlikwidowane. Cel ten można osiągnąć środkami prawnymi oraz podejmując działania na szczeblu krajowym i nawiązując współpracę międzynarodową w dziedzinie rozwoju gospodarczego i społecznego, edukacji, bezpiecznego macierzyństwa, opieki zdrowotnej i pomocy społecznej.

Prawa człowieka kobiet powinny stanowić integralną część prowadzonej w ramach systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych działalności na rzecz praw człowieka, łącznie z propagowaniem wszystkich instrumentów ochrony praw człowieka w odniesieniu do kobiet.

Światowa Konferencja Praw Człowieka nalega, by Rządy, instytucje, organizacje międzyrządowe i pozarządowe aktywniej działały na rzecz ochrony i promocji praw człowieka kobiet i dziewcząt.³³

- Deklaracja Celów i Pekńska Platforma Działania

Dokumenty końcowe Światowej Konferencji ONZ w sprawie Kobiet (Pekin, 4 - 15 września 1995 r. podpisana przez Polskę w 1995 r.)

Platforma Pekńska jest dokumentem końcowym jednej z największych światowych konferencji w sprawie kobiet. Określa on zobowiązania rządów do wzmocnienia pozycji kobiet (ang.: *empowerment*) we wszystkich dziedzinach życia prywatnego, społecznego i politycznego. Jako podstawa do oceniania działań rządów stanowi ona jedno z głównych narzędzi sprawdzania działań rządów w zakresie równouprawnienia.

Platforma Pekńska stanowi podsumowanie szeregu deklaracji ONZ na rzecz praw kobiet oraz planów strategicznych z międzynarodowych konferencji o prawach kobiet i prawach człowieka, w tym Światowych Konferencji w sprawie Kobiet w Meksyku (1975 r.), w Kopenhadze (1980 r.) oraz w Nairobi (1985 r.).

Na kolejnych światowych konferencjach w sprawie kobiet rządy państw, które podpisały deklarację, prezentują sprawozdania ze swojej działalności na rzecz „uwłasnowolnienia” (jak tłumaczone jest na ogół angielskie „*empowerment*”) kobiet. Delegacje rządu polskiego wzbudzają swoją postawą wiele kontrowersji, zaś ich raporty są na ogół podważane przez raporty alternatywne organizacji pozarządowych.

Cel strategiczny D.1. Podjąć kompleksowe działania w celu zapobiegania i eliminacji przemocy wobec kobiet

Działania, które należy podjąć:

³³ Za: *Prawa kobiet w dokumentach ONZ*. Ośrodek Informacji Środowisk Kobietych – OŚKA. 1998.

124. Rządy mają:

- (a) Potępiać przemoc wobec kobiet oraz powstrzymać się od powoływania się na jakiegokolwiek zwyczaj, tradycje lub zasady religijne dla uniknięcia odpowiedzialności za to, że się jej nie przeciwdziała zgodnie z Deklaracją o Likwidacji Przemocy Wobec Kobiet;
- (f) Wprowadzić w życie Konwencje w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z uwzględnieniem zalecenia ogólnego nr 19, przyjętego przez Komitet ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet na jego 11 sesji 25;
- (g) Propagować aktywną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) wszelkich działań i programów odnoszących się do problemu przemocy wobec kobiet; (...)
- (j) Opracować i wprowadzić w życie, na wszystkich odpowiednich szczeblach, plany działań zmierzających do likwidacji przemocy wobec kobiet;
- (k) Zastosować wszelkie odpowiednie środki, szczególnie w dziedzinie edukacji, w celu modyfikacji społeczno-kulturowych wzorców zachowań mężczyzn i kobiet oraz likwidować uprzedzenia, zwyczaje i wszelkie inne praktyki odwołujące się do rzekomej niższości czy wyższości jakiegokolwiek płci i stereotypowych ról mężczyzn i kobiet;
- (l) Uruchomić lub wzmocnić mechanizmy instytucjonalne, zapewniające kobietom możliwość składania doniesień o aktach przemocy w warunkach bezpieczeństwa i poufności, bez strachu przed karami, odwetem i oskarżeniami;
- (m) Zapewnić kobietom niepełnosprawnym dostęp do informacji i usług w zakresie przemocy wobec kobiet;
- (n) Stworzyć, ulepszyć lub rozwinąć, stosownie do potrzeb, oraz finansować programy szkolenia personelu sądowego, prawnego, medycznego, społecznego i edukacyjnego oraz policji i personelu działów imigracyjnych, które by zapobiegało nadużywaniu władzy, łatwo prowadzącemu do aktów przemocy wobec kobiet, i uwrażliwiał na specyfikę aktów i gróźb przemocy mających podłoże w kulturowej tożsamości płci (*gender-based*) w celu zapewnienia odpowiedniego traktowania kobiet ofiar przemocy;
- (q) Włączyć do raportów przedstawianych zgodnie z postanowieniami odpowiednich normatywów NZ dotyczących praw człowieka informacje o przemocy wobec kobiet oraz środkach podjętych dla wprowadzenia w życie Deklaracji NZ nt. Likwidacji Przemocy wobec Kobiet;

125. Rządy i władze lokalne, organizacje środowiskowe i pozarządowe, instytucje oświatowe, sektor publiczny i prywatny, a zwłaszcza przedsiębiorstwa, oraz środki masowego przekazu stosownie do sytuacji, mają:

- (a) Zapewnić odpowiednie schroniska dla dziewcząt i kobiet doznających przemocy, a także usługi medyczne, psychologiczne i poradnictwo oraz, w miarę potrzeby, bezpłatną lub nisko-płatną pomoc prawną i odpowiednią pomoc w znalezieniu środków do życia;
- (b) Zorganizować dostępne, zarówno pod względem językowym jak i kulturowym usługi dla kobiet i dziewcząt migrantek, w szczególności pracujących migrantek, będących ofiarami przemocy mającej za podłoże kulturową tożsamość płci (*gender-based*);
- (c) Uznać podatność kobiet migrantek na przemoc i inne formy wykorzystywania – w szczególności w odniesieniu do migrantek pracujących, których status prawny w kraju pobytu zależy od pracodawców, mogących wykorzystywać ich trudne położenie;
- (d) Popierać inicjatywy organizacji kobiecych i pozarządowych na całym świecie, działających na rzecz podnoszenia świadomości w kwestii przemocy wobec kobiet oraz jej eliminacji;
- (e) Organizować, popierać i finansować kampanie oświatowe i szkoleniowe mające na celu podniesienie świadomości w kwestii przemocy wobec kobiet jako naruszenia praw człowieka, mobilizować społeczności lokalne do rozwiązywania konfliktów za pomocą odpowiednich metod wrażliwych na kulturową tożsamość płci (*gendersensitive*), zarówno tradycyjnych, jak i nowatorskich;
- (f) Uznawać, popierać i promować kluczową rolę, jaka w dziedzinie informacji i oświaty dotyczącej wykorzystywania odgrywają instytucje pośredniczące - takie, jak: ośrodki podstawowej opieki zdrowotnej, ośrodki planowania rodziny, istniejące szkolne ośrodki zdrowia, ośrodki opieki nad matką i dzieckiem, ośrodki dla rodzin imigrantów itp.;

- (g) Organizować i finansować kampanie informacyjne, programy oświatowe i szkoleniowe w celu uwrażliwienia chłopców i dziewcząt, kobiet i mężczyzn na szkodliwy wpływ przemocy w rodzinie i społeczeństwie na życie osobiste i społeczne; nauczać ich metod porozumiewania się bez używania przemocy oraz popierać szkolenia dla ofiar i potencjalnych ofiar na temat zabezpieczania siebie i innych osób przed taką przemocą;
- (h) Rozpowszechniać informacje na temat pomocy dostępnej dla kobiet i rodzin dotkniętych przemocą;
- (i) Zapewniać, finansować i wspierać programy dotyczące poradnictwa i resocjalizacji dla osób dopuszczających się przemocy oraz popierać badania mające na celu opracowanie dalszych działań w dziedzinie takiego poradnictwa i resocjalizacji, w celu zmniejszenia prawdopodobieństwa powtórzenia się przemocy;
- (j) Podnosić poczucie odpowiedzialności środków masowego przekazu za kształtowanie nie obciążonego stereotypami wizerunku kobiet i mężczyzn oraz za usuwanie z prezentowanych programów wzorców skłaniających do przemocy; zachęcać osoby odpowiedzialne za treści przekazów w mediach do ustanowienia odpowiednich zasad etyki zawodowej i kodeksów postępowania oraz podnosić świadomości ważnej roli środków masowego przekazu w szerzeniu oświaty i informacji na temat przyczyn i skutków przemocy wobec kobiet oraz inspirować i podsycać publiczne dyskusje na ten temat.

128. Rządy, organizacje międzynarodowe i organizacje pozarządowe mają: zachęcać do rozpowszechniania i wprowadzenia w życie Wytycznych UNHCR dot. Ochrony Kobiet Uchodźców i Wytycznych UNHCR nt. Zapobiegania Przemocy Seksualnej Wobec Kobiet Uchodźców i Reakcji na tę Przemoc.

Cel strategiczny D.2. Analizować przyczyny i skutki przemocy wobec kobiet oraz skuteczność metod prewencyjnych. Działania, które należy podjąć:

129. Rządy, organizacje regionalne, ONZ, inne organizacje międzynarodowe, instytucje badawcze, organizacje kobiece i młodzieżowe i organizacje pozarządowe mają w razie potrzeby:
- (a) Popierać badania, zbierać informacje i dane statystyczne dotyczące różnych występujących powszechnie form przemocy wobec kobiet, zwłaszcza przemocy w rodzinie, i zachęcać do badań nad przyczynami, naturą, znaczeniem i skutkami przemocy wobec kobiet oraz nad skutecznością środków podjętych w celu przeciwdziałania przemocy i zadośćuczynienia jej ofiarom;
 - (b) Rozpowszechniać wyniki badań i analiz tak szeroko, jak to możliwe;

Cel strategiczny H.3. Tworzyć i rozpowszechniać zbiory danych i informacji podzielonych wedle kryterium kulturowej tożsamości płci (*gender-disaggregated*) oraz rozpowszechniać je dla celów planowania i oceny sytuacji

I. Prawa kobiet jako prawa człowieka

210. Prawa człowieka i podstawowe wolności są prawami przysługującymi wszystkim ludziom. Ich ochrona i propagowanie jest najważniejszym zadaniem Rządów.

215. Rządy są zobowiązane nie tylko do powstrzymywania się przed naruszaniem praw człowieka w stosunku do wszystkich kobiet, ale także do aktywnego poparcia i ochrony tych praw.

Cel strategiczny I.1. Promować i ochraniać prawa kobiet jako prawa człowieka poprzez pełne wprowadzenie w życie wszystkich międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka, zwłaszcza Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet

Cel strategiczny I. 2. Zapewnić równość i niedyskryminację kobiet w prawie i w praktyce

232. Rządy mają:

- (i) Podjąć wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) kształcenie i szkolenia w dziedzinie praw człowieka dla pracowników służb publicznych, m. in. dla personelu policyjnego i wojskowego, więziennego, sanitarnego i medycznego, dla pracowników socjalnych, funkcjonariuszy zajmujących się

imigrantami i uchodźcami, nauczycieli wszystkich szczebli systemu oświaty oraz dla sędziów i parlamentarzystów, by mogli oni dzięki temu lepiej wypełniać swoje publiczne obowiązki;

Cel strategiczny I. 3. Upowszechniać elementarną świadomość prawną

233. Rządy i organizacje pozarządowe, ONZ i inne organizacje międzynarodowe mają stosownie do potrzeb:

(a) Przetłumaczyć, o ile to możliwe, na miejscowe języki, łącznie z językami ludności rdzennej, opracować również w formie przeznaczonej dla osób niepełnosprawnych i z ograniczoną umiejętnością czytania, opublikować i rozpowszechnić prawa i informacje dotyczące równego statusu kobiet i ich praw człowieka, w szczególności Światową Deklarację Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowy Pakt Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych, Konwencję w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet, Konwencję w sprawie Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej, Konwencję o Prawach Dziecka, Konwencję przeciwko Stosowaniu Tortur i Innych Form Nieludzkiego Traktowania i Karania, Deklarację w sprawie Prawa do Rozwoju, Deklarację w sprawie Eliminacji Przemocy wobec Kobiet, narodowe raporty przedkładane Komitetowi ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet oraz informacje o wynikach odpowiednich konferencji ONZ;

Cel strategiczny J.2. Promować wyważony i nie obciążony stereotypami wizerunek kobiet w środkach masowego przekazu

Cel strategiczny L.1: Zlikwidować wszelkie formy dyskryminacji dziewczynek

(c) Podjąć działania w celu zapewnienia dzieciom odpowiedniej pomocy materialnej ze strony rodziców, m.in. poprzez realizację ustawodawstwa alimentacyjnego;

(g) Zadać o to, by wszystkie dane na temat dzieci, dotyczące zdrowia, edukacji i innych dziedzin, segregowane były wedle kryterium płci i wieku, w celu włączenia perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do planowania, wprowadzania w życie oraz monitorowania odpowiednich programów.

275. Rządy, organizacje międzynarodowe oraz organizacje pozarządowe mają:

(a) Segregować informacje i dane na temat dzieci wedle kryterium płci i wieku, podjąć badania dotyczące sytuacji dziewcząt oraz uwzględniać w odpowiedni sposób wyniki tych badań w tworzeniu strategii i programów dotyczących awansu dziewczynek i przy podejmowaniu decyzji w tym względzie;

Cel strategiczny L.2: Likwidować negatywne kulturowe postawy i praktyki wobec dziewcząt

Cel strategiczny L.3: Promować i chronić prawa dziewczynek oraz podnosić świadomość na temat ich potrzeb i możliwości

Cel strategiczny L.7. Zlikwidować przemoc wobec dziewczynek

- Konwencja o prawach dziecka

(Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20.11.1989 r.

(Dz. U. z 1991 Nr , poz. z dnia 23.12. 1991 r.)

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.

b. dokumenty Rady Europy

- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

(Sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. Weszła w życie 3 września 1953 roku. Ratyfikowana przez Polskę 19 stycznia 1993 roku. opublikowana w Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284)

Rozdział I

Prawa i wolności

Artykuł 14

Zakaz dyskryminacji

Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn.

- Protokół nr 12 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

(Sporządzony w Rzymie, 4 listopada 2000 roku, wszedł w życie 1 kwietnia 2005 roku, nie podpisany ani nie ratyfikowany przez Polskę)

Artykuł 1

Ogólny zakaz dyskryminacji

1. Korzystanie z wszelkich praw przewidzianych przez prawo powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak: płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź jakichkolwiek innych przyczyn.

2. Nikt nie może być dyskryminowany przez jakąkolwiek władzę publiczną ze względu na którykolwiek z powodów wymienionych w ust. 1.

c. dokumenty Unii Europejskiej

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy 2002/73/EC z 23 września 2002 roku

(zmieniona Dyrektywa Rady Europy 76/207/EEC)

Dyrektywa nakłada na państwa należące do UE obowiązek przyjmowania upowszechniania równego statusu kobiet i mężczyzn (gender mainstreaming) oraz obliuguje je do ustanowienia instytucjonalnych mechanizmów na rzecz równości płci.

Dyrektywa ta traktowana jest przez wiele instytucji i organizacji jako uprawomocnienie urzędów państwowych mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji wobec kobiet. W szczególności traktuje się ją jako podstawę prawną dla utworzenia stanowiska Pełnomocnika Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn. Likwidacja tego stanowiska przez rząd K. Marcinkiewicza traktowana jest jako naruszenie tej dyrektywy.

Z punktu widzenia praktyki dochodzenia praw kobiet w sądach ważna jest również Dyrektywa 97/80 EC z 15 grudnia 1997 r., zgodnie z którą ciężar dowodu w sprawach o molestowanie seksualne w pracy spoczywa na pracodawcy, a nie na pracowniku składającym doniesienie o popełnieniu przestępstwa.

2. Prawo polskie

- Konstytucja RP

(ustawa z 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997, Nr 78, poz. 483)

Artykuł 33

1. Kobieta i mężczyzna w RP mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym.
2. Kobieta i mężczyzna mają w szczególności równe prawo do kształcenia, zatrudnienia i awansów, do jednakowego wynagradzania za pracę jednakowej wartości, do zabezpieczenia społecznego oraz do zajmowania stanowisk, pełnienia funkcji oraz uzyskiwania godności publicznych i odznaczeń.

- Kodeks karny

(ustawa z 6 lipca 1997, Dz. U. z 1997, Nr 88, poz.553)

Art. 156.

§ 1. Kto powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci:

- 1) pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia,
- 2) innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Artykuł 157

§ 1. Kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, inny niż określony w art. 156 § 1, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwający nie dłużej niż 7 dni, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności

§ 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 2 lub 3, jeżeli naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia nie trwał dłużej niż 7 dni, odbywa się z oskarżenia prywatnego

Artykuł 190

§ 1. Kto grozi innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Artykuł 191

§ 1. Kto stosuje przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Artykuł 197

§ 1. Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. Jeżeli sprawca, w sposób określony w § 1, doprowadza inną osobę do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 3. Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia wspólnie z inną osobą, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

§ 4. Jeżeli sprawca czynu określonego w §1-3 działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5.

Artykuł 198

Kto, wykorzystując bezradność innej osoby lub wynikający z upośledzenia umysłowego lub choroby psychicznej brak zdolności tej osoby do rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem, doprowadza ją do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Artykuł 199

§ 1. Kto, przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia, doprowadza inną osobę do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 został popełniony na szkodę małoletniego, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Artykuł 200

§ 1. Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w celu zaspokojenia seksualnego prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej.

Artykuł 201

Kto dopuszcza się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Artykuł 207

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Artykuł 209

§ 1. Kto uporczywie uchyla się od wykonania ciężącego na nim z mocy ustawy lub orzeczenia sądowego obowiązku opieki przez niełożenie na utrzymanie osoby najbliższej lub innej osoby i przez to naraża ją na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności

albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego, organu pomocy społecznej lub organu udzielającego odpowiedniego świadczenia rodzinnego albo zaliczki alimentacyjnej

§ 3. Jeżeli pokrzywdzonemu przyznano odpowiednie świadczenie rodzinne albo zaliczkę alimentacyjną, ściganie odbywa się z urzędu.

Artykuł 210

§ 1. Kto wbrew obowiązkowi troszczenia się o małoletniego poniżej lat 15 albo o osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny osobę tę porzuca, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli następstwem czynu jest śmierć osoby określonej w § 1, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Artykuł 217

§ 1. Kto uderza człowieka lub w inny sposób narusza jego nietykalność cielesną, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do r.

Przestępstwo jest ścigane na wniosek pokrzywdzonego.³⁴

- Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

(29 lipca 2005 r. Dz. U. 2005, Nr 180, poz. 1493)

Ustawa weszła w życie 21 listopada 2005 r., z wyjątkiem art. 6 ust. 4 i 5, który wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2006 r.

W rządowym uzasadnieniu do projektu ustawy napisano:

„Ze względu na wagę społeczną problemu przemocy w bliskich związkach i potrzebę objęcia ochroną jej ofiar oraz interdyscyplinarny charakter rozwiązań, dotyczących nie tylko prawa i postępowania karnego, lecz również kwestii rodzinnych, projektodawcy zdecydowali się na uregulowanie tych kwestii samodzielną regulacją.

Podstawowe założenia, na jakich opiera się niniejszy projekt to:

- 1) podkreślenie, iż przemoc w bliskich związkach jest przestępstwem;
- 2) odpowiedzialność państwa za zapobieganie i karanie aktów przemocy w bliskich związkach;
- 3) odpowiedzialność sprawcy za popełnione przez niego czyny; prawo ofiary do bezpieczeństwa.”

Jak czytamy w artykule 1,

„Ustawa określa: zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie; zasady postępowania wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie; zasady postępowania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie”.

Przemoc w rodzinie zostaje określona w jako : „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt 1 (najbliższych; wspólnie

³⁴ Jak twierdzi dr Monika Płatek, współpracująca z Rzecznikiem Praw Obywatelskich, przestępstwa „wnioskowe” (ścigane na wniosek osoby poszkodowanej) są tą kategorią przestępstw, których ściganie jest najbardziej zaniedbywane przez państwo. Deklaracje, że złożenie obowiązku złożenia wniosku na osobę poszkodowaną stanowi poszanowanie jej wolności i bezpieczeństwa okazują się często bezpodstawne, ponieważ sprawca wiedząc, że decyzja o podjęciu ścigania, jest w gestii ofiary przemocy, może zastraszyć ofiarę by nie składała wniosku, bądź zmusić ją do wycofania go. Na podstawie rozmowy przeprowadzonej z autorkami niniejszego raportu, październik 2005 r.

mieszkających lub gospodarujących), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”.

Artykuł 3

Osobie dotkniętej przemocą w rodzinie udziela się pomocy, w szczególności w formie:

- poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego i socjalnego;
- interwencji kryzysowej i wsparcia;
- ochrony przed dalszym krzywdzeniem, poprzez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się z osobą pokrzywdzoną;
- zapewnienia na żądanie osoby dotkniętej przemocą, bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie.

Artykuł 5 zobowiązuje odpowiedniego Ministra (tu: Ministra Pracy i Polityki Społecznej) do określenia (w drodze rozporządzenia) standardów podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, a także szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno - edukacyjnych, uwzględniając konieczność dostosowania zakresu pomocy do sytuacji oraz potrzeb ofiar przemocy.

Artykuł 6 określa zobowiązania konkretnych organów państwowych i samorządowych, w tym w szczególności:

Gminy:

- tworzenie gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- opracowywanie i realizacja programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie;
- prowadzenie gminnych ośrodków wsparcia.

Powiaty (zadania własne):

- tworzenie i prowadzenie ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
- prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej.

Powiaty (zadania z zakresu administracji rządowej):

- tworzenie i prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
- opracowywanie i realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Samorzady województw:

- inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- opracowywanie programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz ramowych programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie;
- organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Artykuł 7 określa zadania wojewodów jako:

- opracowywanie materiałów instruktażowych, zaleceń, procedur postępowania interwencyjnego w sytuacjach kryzysowych związanych z przemocą w rodzinie dla osób realizujących te zadania;
- monitorowanie zjawiska przemocy w rodzinie.

Artykuł 8 określa zadania Ministra Pracy i Polityki Społecznej jako:

- zlecenie i finansowanie badań, ekspertyz i analiz dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie;
- organizowanie akcji promujących podnoszenie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie;
- monitorowanie realizacji Krajowego Programu Zapobiegania i Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, o którym mowa w art. 10.

Artykuł 9 obliguje organy administracji państwowej do współpracy z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz potwierdza możliwość zlecenia tym organizacjom realizację projektów.

Artykuł 11 obliguje Radę Ministrów do składania Sejmowi RP sprawozdań z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w terminie do 30 czerwca.

Artykuł 13 umożliwia sądowi orzeczenie zakazu zbliżania się skazanego do pokrzywdzonego w określonych okolicznościach. Jest to przełomowy element całej ustawy. Organizacje kobiece i kobiety, które doświadczyły przemocy w rodzinie i relacjach intymnych, a także przedstawiciele KGP, z którymi rozmawialiśmy przygotowując niniejszy Raport twierdzą, że uprawnieniami do ograniczania dostępu sprawcy do ofiary przemocy powinna dysponować również Policja.

Artykuł 14 umożliwia sądowi, gdy zachodzą przesłanki do zastosowania tymczasowego aresztowania, zastosowanie wobec oskarżonego dozoru policyjny i zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego, pod warunkiem wyprowadzenia się oskarżonego ze wspólnego miejsca zamieszkania

Omawiana ustawa wnosi również szereg zmian do Ustawy z dn. 12 czerwca 2004 r. o pomocy społecznej, zmienia się między innymi:

- definicja pojęcia „Interwencja kryzysowa”: „zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej.”,
- określenie trybu i charakteru przyznawanej w sytuacjach kryzysowych pomocy („ W ramach interwencji kryzysowej udziela się natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w zależności od potrzeb – poradnictwa socjalnego lub prawnego, w sytuacjach uzasadnionych – schronienia do 3 miesięcy.”);
- dodany zostaje art. 87a, na mocy którego pracujący w domu opieki społecznej wychowawca, który zostanie oskarżony o popełnienie przestępstwa z użyciem przemocy, zostanie zawieszony w pełnieniu swoich obowiązków zawodowych; natomiast dyrektor takiej placówki zostaje zobowiązany do rozwiązania umowy z wychowawcą prawomocnie skazanym za tego typu przestępstwo.

IV. ZJAWISKO PRZEMOCY W RODZINIE I RELACJACH INTYMNYCH W POLSCE ORAZ PRZECIWDZIAŁANIE TEMU ZJAWISKU

„Moi znajomi na wieść o tym, że – mimo że się wyprowadziłam od męża – prześladowuje mnie, grozi, dotkliwie bije – powiedzieli: To wasze prywatne sprawy”
(A., lat 40, Polska).

Przemoc w rodzinie w Polsce – fragment Raportu Rocznego AI 2004 (obejmuje wydarzenia z roku 2003)

Przemoc domowa

Chociaż brak jest wyczerpujących statystyk dotyczących przemocy domowej, problem ten został uznany za poważny i powszechny, dotykający kobiety ze wszystkich środowisk. Według Centrum Praw Kobiet jedna na osiem kobiet ankietowanych w 2002 r. stwierdza, że zna przynajmniej jedną kobietę, która była bita przez swego partnera. Odsetek ten był o wiele wyższy wśród kobiet rozwiedzionych, 41% było przypuszczalnie bite przez mężów. Postanowienia Kodeksu Karnego, dotyczące przemocy domowej i skutecznego wsparcia, udzielanego ofiarom nie były wystarczająco egzekwowane.

W sierpniu rząd zatwierdził Krajowy Program Działań na rzecz Kobiet na lata 2003-2005 i zadeklarował wprowadzenie aktów prawnych, gwarantujących skuteczną ochronę kobiet i dzieci, będących obiektami przemocy.

Przemoc domowa, uznawana w Polsce za przestępstwo tylko wtedy, gdy systematycznie się powtarza, jest ścigana [z urzędu]. Mimo to skargi [w przypadkach przemocy domowej] często są uznawane za niewystarczająco poważne czy wiarygodne. W sporej większości spraw policja nieskutecznie zbiera dowody, a od kobiet wymaga się uzyskania sądowego zaświadczenia lekarskiego i opłaty za nie o obrażeniach, jakie odniosły. Pojedynczy akt przemocy ścigany jest z prywatnego oskarżenia, co dla większości kobiet jest kosztowne i trudne. Dane statystyczne, dotyczące policyjnego śledztwa i postępowania karnych nie są zebrane w wystarczającej liczbie. Prześladowcy, nawet jeśli trafiają pod sąd, otrzymują zazwyczaj niewielki wyrok.

Istnieje zbyt mało miejsc, w których kobiety mogą szukać schronienia i wsparcia. Według doniesień, w niektórych placówkach prowadzonych przez mężczyzn, pracownicy wykorzystują kobiety seksualnie i znęcają się nad nimi.³⁵

Przemoc wobec kobiet w Polsce – fragment Raportu Rocznego AI 2005 (obejmuje wydarzenia z roku 2004)

Prawa kobiet

W opublikowanym w listopadzie raporcie Komitet Praw Człowieka ONZ wyraził zaniepokojenie dużą liczbą przypadków przemocy wobec kobiet w rodzinie. Według raportu środki takie, jak sądowe nakazy zaniechania działań czy areszt tymczasowy nie są powszechnie stosowane, ofiary nie mają zapewnianej odpowiedniej opieki, w wielu miejscach brakuje dla nich schronienia, a szkolenie funkcjonariuszy organów ochrony porządku publicznego jest niedostateczne. Komitet zalecił stosowne kroki, które Polska powinna powziąć by zająć się tymi problemami.

Komitet wyraził także zaniepokojenie [zbyt małą] liczbą kobiet na wysokich stanowiskach w administracji państwowej, jak również dysproporcjami wysokości wynagrodzenia kobiet i mężczyzn.³⁶

³⁵ Raport Roczny AI 2004 tłumaczenie na język polski dostępny w World Wide Web <http://www.amnesty.org.pl/index.php/ai/content/view/full/1561>, dostęp z 15 lutego 2005 r.

³⁶ Raport Roczny AI 2005 tłumaczenie na język polski <http://www.amnesty.org.pl/index.php/ai/content/view/full/2846> dostęp 15.02.2005, dostęp z 15 lutego 2005 r.

1. Dane statystyczne na temat przemocy domowej w Polsce

Tuż przed porodem kolejna awantura, szarpanie. I tak już zostało. Doszło jeszcze notoryczne wyśmiewanie się ze mnie, że jestem głupia, brzydka, pochodzę z beznadziejnej rodziny. Szarpanie, ciągnięcie za włosy stały się codziennością. Liczyły się tylko jego potrzeby, również te seksualne. I w tej sferze działało się źle, zmuszanie do obowiązków małżeńskich, w formach zupełnie nie akceptowanych przeze mnie. Coraz trudniej było mi "wywalczyć" wyjazd do mojej rodziny. Zakazywał mi kontaktów z moją mamą, więc mama w dniach jego służbowych wyjazdów po kryjomu mnie odwiedzała.

(Historia S.)

a. Centrum Badania Opinii Społecznej

Przemoc fizyczna. Według badań CBOS z lutego 2005 r.³⁷, w sumie 37% badanych zna przynajmniej jedną kobietę – ofiarę przemocy w rodzinie. 4% badanych deklaruje, że zna wiele takich kobiet, 16% – że zna kilka takich kobiet, 17% zaś zna 1-2 takie kobiety.

Powyższe dane należy zestawić z deklaracjami na temat doświadczania przemocy domowej – 8% kobiet deklaruje, że doświadczyło przemocy. Dla organizacji kobiecych rozbieżność ta świadczy o tym, że o wiele więcej kobiet *de facto* pada ofiarą przemocy, niż deklaruje, że doświadcza takich sytuacji. 41% ankietowanych kobiet zna jedną lub wiele innych kobiet bitych przez partnerów.

15% ankietowanych kobiet i 9% ankietowanych mężczyzn deklaruje, że zostali przynajmniej raz uderzeni przez partnera/ partnerkę podczas kłótni, w tym 5% kobiet deklaruje, że zdarzało się to wielokrotnie, wśród mężczyzn nie było ani jednego przypadku. 6% ankietowanych kobiet twierdzi, że w czasie kłótni partnerzy je szarpia i popychają. 11% Polaków – mężczyzn pozostających w stałym związku, deklaruje, że przynajmniej raz uderzyli partnerkę.

CBOS zwraca uwagę na inne formy agresji jak psychiczne dręczenie, groźba zastosowania przemocy, przemoc fizyczna nie będąca biciem, ograniczenie swobody. Na uwagę zwraca fakt, że CBOS nie wyróżnia kategorii „przemocy psychicznej”, choć czyni to już na przykład Policja. W badaniu CBOS kobiety deklarują, że:

- partner wyzywa, obraża, krzyczy – 26%;
- partner poniża, kpi, wyśmiewa – 13%;
- partner grozi, szantażuje – 9%;
- partner ogranicza kontakty z rodziną, koleżankami, znajomymi – 9%

Przemoc ekonomiczna i przemoc seksualna nie była przedmiotem omawianego badania CBOS; problemy takie, jak na przykład wymuszanie współżycia, nie są w związku z tym objęte powyższą statystyką.

Rozkoszował się moim poniżeniem i służalczym poddaństwem. On pracował, ja byłam z dziećmi w domu. Firma super prosperowała, przynosiła zyski. Mąż dzięki poczuciu swej wielkiej przedsiębiorczości i zaradności wpadł w samo zachwyty w stylu: "jestem panem świata i wszystko mi wolno". (Historia S.)

b. Statystyki Policji

Statystyki Policji dotyczą wyłącznie zgłoszonych przypadków przemocy w rodzinie oraz przeprowadzonych interwencji, nie wskazują więc wszystkich przypadków przemocy w rodzinie.

Liczba przeprowadzonych interwencji

³⁷ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Przemoc i konflikty w domu. Komunikat z badań*. Warszawa 2005.

Rok	2003	2004	2005 I półr.
Liczba przeprowadzonych interwencji domowych /ogółem/	593 727	610 941	283 254
w tym dot. przemocy w rodzinie	85 512	92 495	46 897

Tabela została sporządzona na podstawie Raportu o zjawiskach patologii społecznej, stanie przestępczości i demoralizacji nieletnich oraz przedsięwzięciach w zakresie prewencji kryminalnej w 2003 r., Raportu o zjawiskach patologii społecznej, stanie przestępczości i demoralizacji nieletnich oraz przedsięwzięciach w zakresie prewencji kryminalnej w 2004 r.

Liczba ofiar przemocy w rodzinie

Rok	2003	2004	2005 (I półr)
Liczba ofiar przemocy domowej ogółem	137 299	150 266	76 742
w tym: kobiety	80 185	88 388	44 175
mężczyźni	7 527	9 214	5 373
dzieci do lat 13	32 525	35 137	18 212
małoletni od 13 do 18 lat	17 062	17 527	8 982

Tabela została sporządzona na podstawie Raportu o zjawiskach patologii społecznej... (j.w.)

Wśród ofiar przemocy domowej najczęściej jest, wg statystyk policyjnych, kobiet – 58,8%, drudzy w kolejności są nieletni – 35,1% oraz mężczyźni – 6,1%. Policja nie prowadzi statystyk osób małoletnich z uwzględnieniem płci.

Liczba sprawców przemocy domowej

Rok	2003	2004	2005 (I półr.)
Liczba sprawców przemocy domowej (ogółem)	83 330	91 920	46 973
W tym: kobiety	2 861	3 501	2 032
mężczyźni	80 233	88 180	44 808
Nieletni	236	239	133

Tabela została sporządzona na podstawie Raportu o zjawiskach patologii społecznej... (j.w.)

Prawie 96% sprawców przemocy domowej to mężczyźni, 3,8% - kobiety, 0,26% - małoletni.

Szczegółowe statystyki policyjne na temat przestępstw kwalifikowanych wg artykułów Kodeksu Karnego (system TEMIDA) nie zawierają informacji na temat płci sprawców i ofiar. Możemy się z nich dowiedzieć jedynie, że wśród 31 542 pokrzywdzonych było w 2004 r. 2 846 małoletnich.

W I kwartale 2005 r. stwierdzono ogółem 176 zabójstw, z czego 46 (26,1%) zostało popełnionych na tle nieporozumień rodzinnych (w tym 13 usiłowań), przez 47 sprawców (w tym: mężczyźni 32, kobiety 15).

Przemoc wobec kobiet jest przedstawiana w policyjnych statystykach w sposób zbiorczy bez wyodrębniania jej poszczególnych kategorii.

Ze statystyk policyjnych wynika, że istnieje duży związek pomiędzy przemocą wobec kobiet w rodzinie i relacjach intymnych oraz alkoholizmem – dla wielu osób ta zbieżność staje się powodem do traktowania problematyki przemocy w rodzinie w ramach szerszego problemu alkoholizmu.

Liczba sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu

Rok	2003	2004	2005 I półr.
Liczba sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu – ogółem	64 064	70 203	36151
- kobiety	1 305	1 780	1120
- mężczyźni	62 690	68 382	34999
- nieletni	69	41	32

Tabela została sporządzona na podstawie Raportu o zjawiskach patologii społecznej... (j.w.),.

Nie jest to rozpoznanie właściwe. Jak twierdzą organizacje kobiece oraz pracownice miejskich ośrodków pomocy społecznej, Policja jest bardziej przyzwyczajona do reagowania na hałaśliwe awantury, których uczestnicy są pod wpływem alkoholu, niż na przypadki przemocy, w których sprawca i/lub ofiara byli trzeźwi. Polacy mają też nawyk informowania Policji o hałaśliwych awanturach o wiele częściej, niż o sytuacjach przemocy dokonywanej nie pod wpływem alkoholu.³⁸

c. Dane Ministerstwa Sprawiedliwości i GUS

Podane tu zestawienia danych zostały sporządzone na podstawie dostępnych w Internecie statystyk przeprowadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości we współpracy z GUS. Statystyki obejmują płęć jedynie w wybranych przypadkach (generalnie podział na płęć pojawia się w statystykach ministerstwa od 2003 r.).

Statystyki poniższe to dane dotyczące zakończonych postępowań przygotowawczych. Zebrane zostały również inne przykładowe dane celem wskazania ogólnych proporcji, jakie zachodzą między przestępczością kobiet a przestępczością mężczyzn w skali całego społeczeństwa.

Statystycznie, kobiety rzadziej niż mężczyźni są sprawczyniami przestępstw. Policja zwraca jednak uwagę na to, że od 2004 r. obserwowany jest wzrost przestępczości młodych dziewcząt (o około 30% w przypadku bójek i pobic, o 50% w groźbach karalnych), jak też zjawiska towarzyszące na ogół przestępczości nieletnich – sięganie po narkotyki, używki, przestępczość zorganizowana. Informuje o tym zarówno policja jak i media.³⁹

Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych

Rok	2002	2003
Ogółem	1 404 229	1 466 643
Zabójstwa (148 KK)	1 188	1 039
Uszczerbek na zdrowiu (156 i 157Kk)	16 775	15 669
Bójka i pobicie (158, 159 KK)	14 194	14 010
Przeciw wolności i obyczajności	4 652	4 828
Gwałt (197 KK)	2 345	2 322
Przeciw rodzinie i opiece	48 026	46 262
W tym znęcanie się nad rodziną (207 KK)	23 921	23 388

Tabela została sporządzona na podstawie Raportu o zjawiskach patologii społecznej... (j.w.)

³⁸ Na podstawie rozmowy autorów raportu z Komendą Główną Policji przeprowadzonej w listopadzie 2005 r.

³⁹ Zob. tekst M. Budna *Panny na wygnaniu*, Polityka 45 (2529) z 29.11.2005 r.

2. Działania instytucji państwowych i samorządu lokalnego

a. Policja

Resztką sił uciekam do łazienki, dzwonię z komórki na policję, proszę o interwencję w domu. Po kilkunastu minutach przyjeżdżają, pouczają męża, pytają, czy się dobrze czuję. Nie zabiorą go do izby wytrzeźwień, bo "przecież nie jest pijany" - a kilkanaście puszek po piwie leży na podłodze. Może nie zauważyli? Zarzucają mi, że nie mam przedłużonego zameldowania w dowodzie. "Może Pani zgłosić pobicie w komisariacie, ale musi Pani sama tam dojechać".

(Historia S.)

Przestępstwo z art. 207 KK jest przestępstwem ściganym z urzędu. Tymczasem jak dowodzą badania przeprowadzone przez Centrum Praw Kobiet 121 spraw z art. 207 KK, policjanci w 10% interwencji antyprzemocowych żądają od ofiar przemocy „wniosku o ściganie sprawcy”.⁴⁰

Niewątpliwym utrudnieniem w propagowaniu odpowiednich postaw funkcjonariuszy wobec kobiet dotkniętych przemocą w rodzinie i relacjach intymnych jest nie używanie przez Policję kategorii „przemocy wobec kobiet”. Policjanci dopiero od niedawna prowadzą badania z uwzględnieniem płci sprawców i ofiar przestępstw, a świadomość problematyki płci u przeciętnego funkcjonariusza jest bardzo niewielka, jak twierdzą przedstawicielki organizacji pozarządowych szkolące policjantów (m. in. Centrum Praw Kobiet, La Strada).⁴¹ Główny rejestr statystyczny zgłaszanych i karanych przestępstw (system TEMIDA) nadal prowadzony jest bez uwzględnienia kryterium płci tak sprawców, jak i ofiar przestępstw.

- Niebieska Karta

Procedura ta została zainicjowana przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Wprowadzono ją w życie w 1998 r. mocą zarządzenia Komendanta Głównego Policji (zarządzenie nr 25/98).

Policjant jest zobowiązany do wypełnienia Niebieskiej Karty w każdym przypadku interwencji związanej z przemocą w rodzinie w Polsce od 2004 r., wcześniej była to procedura nieobowiązkowa

Niebieska Karta składa się z dwóch formularzy: karty A, pozwalającej uzyskać niezbędne informacje na temat zajścia oraz karty B, stanowiącej informację dla osoby dotkniętej przemocą domową o przysługujących jej prawach. Policjanci są zobowiązani przekazać informacje o przemocy występującej w rodzinie do innych instytucji i organizacji. Dzieje się tak w ponad połowie przypadków (w 2004 r. Policja przekazała takie informacje w 50 029 przypadkach uznanych za przemoc w rodzinie, czyli w niewiele ponad połowie). Choć widzimy wyraźny wzrost liczby informacji o przypadkach przemocy w rodzinie przekazanych przez Policję do innych instytucji (w 2004 r. Policja przekazała innym instytucjom i organizacjom ponad dwukrotnie więcej takich informacji, niż w r. 1999), nadal nie jest to ilość zadowalająca.

Policja odnotowuje ogólny wzrost liczby przypadków realizowania procedury „Niebieska Karta” – w 2004 r. wynosił on 8,16 %. Jak dowiedzieliśmy się od pracowników Komendy Głównej Policji, „tylko 60% policjantów potrafi poprawnie wypełnić Niebieską Kartę”.⁴² Policjanci przechodzą rutynowe szkolenia w tym zakresie w ramach ogólnego przysposobienia do zawodu, więc albo szkolenia te nie są wystarczająco intensywne albo trwają zbyt krótko. Organizacje kobiece szkolące policjantów w zakresie przeciwdziałania przemocy wobec kobiet twierdzą, że umiejętności Policji w zakresie realizowania procedury Niebieskiej Karty są dużo niższe, niż wynikałoby z podanej tu statystyki.⁴³

⁴⁰ Opracowane na podstawie raportów CPK *Kobiety w Polsce w latach '90, Kobiety w Polsce 2003 r.*, Warszawa 2000 r. i 2004 r. oraz raportu CPK *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości*, Warszawa 2005.

⁴¹ Na podstawie rozmów z trenerkami CPK i La Strady, listopad 2005 r.

⁴² Na podstawie rozmów przeprowadzonych przez autorów raportu z pracownikami Komendy Głównej Policji, listopad 2005 r.

⁴³ Na podstawie rozmów z trenerkami CPK i La Strady, listopad 2005 r.

Jak dowiedzieliśmy się od służb kryminalnych BTZP Komendy Głównej Policji, „System statystyczny „Niebieskiej Karty” nie pozwala na sprawdzenie, na szczeblu centralnym, w ilu przypadkach popełnienia zabójstwa – zdarzenia te były poprzedzone interwencjami policyjnymi związanymi z przemocą w rodzinie” Jak wynika z materiałów Policji, liczba wypełnianych Niebieskich Kart szybko wzrasta, można więc przypuszczać, że jeśli ta tendencja zostanie utrzymana, procedura ujawni swoje zalety.

Informacje na temat Niebieskich Kart, uzyskane w trakcie opracowywania tego raportu, wskazują, że procedura ta spełnia raczej funkcję edukowania funkcjonariuszy, aniżeli pomocy kobietom.⁴⁴

- zatrzymanie sprawcy

Tak procedura Niebieskiej Karty, jak i polski Kodeks postępowania karnego umożliwia krótkotrwałe (do 48 godzin) zatrzymanie sprawcy przemocy w rodzinie bądź przewiezienie go do izby wytrzeźwień, jeśli pozostaje pod wpływem alkoholu. Policjanci często uznają, że przewiezienie pijanego sprawcy przemocy w rodzinie jest rozwiązaniem wystarczającym. Nie jest to rozumowanie prawidłowe, gdyż sprawca często wraca do domu, i dalej działa na szkodę najbliższych, a pobyt w izbie wytrzeźwień często jest finansowany z rodzinnego budżetu.

b. Prokuratura

Zgłosiłam pobicie na policję. On chyba zaczął coś podejrzewać, kontrolował listy przychodzące na moje nazwisko, aż wreszcie przyszło zawiadomienie z prokuratury o wszczęciu postępowania w sprawie o pobicie. Znowu mnie strasznie zbił, tym razem za to, że „śmiałam” pójść na policję i donieść na niego. „Przecież ja ci nic nie zrobiłem”... Wystraszyłam się, nękana groźbami mojej rychłej śmierci, wycofałam sprawę na policji. Zresztą prowadzący sprawę sam mnie do tego nakłonił, gdyż „marne” były dowody... (Historia S.)

- wszczęcie postępowania karnego

Przestępstwa przemocy w rodzinie stwierdzone przez Policję powinny być przez nią automatycznie kierowane do prokuratury. Ponieważ funkcjonariusze Policji często traktują przestępstwo z art. 207 KK jako „przestępstwo wnioskowe” (ścigane na podstawie wniosku osoby poszkodowanej), często się tak nie dzieje. Niemniej – pierwszą instancją wymiaru sprawiedliwości, do której trafiają ofiary przemocy w rodzinie, jest prokuratura.

- umorzenia

Jak czytamy w *Informacji Rzecznika Praw Obywatelskich na rok 2004*, „w innej kategorii spraw badanych przez Rzecznika, dotyczących między innymi (...) czynów z art.207 KK (...), rozstrzygnięcia kończące postępowanie – w ocenie Rzecznika – były wydawane przedwcześnie przed wykonaniem niezbędnych czynności procesowych”.⁴⁵

Jak wskazują wyniki badania akt spraw karnych z art. 207 KK zleconego przez Centrum Praw Kobiet i przeprowadzonego w Warszawie w 2004 r., około 80% spraw rodzinnych jest umarzanych przez prokuraturę na wstępnym etapie śledztwa.⁴⁶

⁴⁴ Opracowane na podstawie *Kobiety w Polsce w latach '90, Kobiety w Polsce 2003 r.*, Warszawa 2000 r. i 2004 r. oraz raport *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości*, CPK, Warszawa 2005.

⁴⁵ Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich, nr. 50.

⁴⁶ Opracowane na podstawie *Kobiety w Polsce w latach '90, Kobiety w Polsce 2003 r.*, Warszawa 2000 r. i 2004 r. oraz raport *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości*, CPK, Warszawa 2005.

Ten wysoki odsetek umorzeń prokuratorzy tłumaczą przede wszystkim skomplikowanym charakterem przebiegu zająć przemocy w rodzinie, niemożliwością określenia winy (wielu prokuratorów twierdzi, że winna jest również osoba dotknięta przemocą) oraz trudnościami dowodowymi. Prokuratorzy mają tendencję do uzależniania intensywności prowadzonej pracy od zaangażowania osób poszkodowanych, co jest postawą nie znajdującą uzasadnienia w żadnych przepisach.⁴⁷

Kobiety i dziewczęta, które doświadczyły przemocy w rodzinie, często rezygnują ze składania zeznań. Jest to spowodowane wieloma czynnikami, z których nie bez znaczenia jest lęk przed sprawcą oraz złożona sytuacja, wynikająca z bycia w bliskiej relacji ze sprawcą. Jak dowodzą organizacje kobiece w wielu krajach, kobiety boją się sprawców przemocy w rodzinie nawet po orzeczeniu przez sądy prawomocnych wyroków. To samo potwierdzają osoby pracujące z ofiarami przemocy w Polsce oraz same ofiary.⁴⁸

Niechęć do składania zeznań może też być wynikiem stresu pourazowego, jakiego doświadczają osoby dotknięte przemocą. Polscy prokuratorzy najprawdopodobniej jednak nie zetknęli się jeszcze z pojęciem „stresu pourazowego”, które stanowi jedno z głównych określeń kondycji ofiar przemocy domowej w USA i Kanadzie.⁴⁹

Z rozmów z pracownikami Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że Ministerstwo nie zleca szkoleń pracowników sądów i prokuratur w zakresie praw kobiet.⁵⁰

- dowody

Prokuratura podczas prowadzenia postępowania przygotowawczego może wykorzystać różne dowody m. in.: wypowiedzi świadków, wypowiedzi sprawców, dokumentację krzywd poniesionych przez poszkodowanych (tu najlepiej sprawdzają się obdukcje, ale wystarczy również zaświadczenie lekarza ogólnego) oraz dokumenty.

Kobiety i dziewczęta, które doświadczyły przemocy w rodzinie i relacjach intymnych często wycofują się ze składania zeznań. Z kolei sprawcy bardzo często sięgają po gwarantowaną im przez prawo możliwość odmowy składania zeznań (w sprawach badanych przez CPK w 2005 r. z możliwości tej skorzystała ponad połowa podejrzanych – 57%).

Jak twierdzi J. Pasierb, lekarz specjalista w zakresie medycyny sądowej, najbardziej skomplikowane są takie przypadki przemocy w rodzinie, w których sprawcami są mężczyźni zawodowo wyszkoleni do używania przemocy (np. przedstawiciele służb mundurowych). Takie osoby biją bez pozostawiania śladów (w brzuch lub gołą dłonią w twarz), lub profesjonalnie łamią kończyny. W takiej sytuacji, choć przemoc jest dotkliwa, bardzo trudno ją udokumentować. W 2000 r. J. Pasierb dziennie przyjmował 5-7 pobitych przez partnerów kobiet, około 1/3 z nich miała ślady przemocy kwalifikowane jako „naruszenie czynności narządu na okres powyżej 7 dni” (art. 157 KK). Ściganie sprawcy takiej przemocy, w sytuacji, gdy poszkodowana jest „osoba najbliższa” następuje na wniosek poszkodowanej.⁵¹

świadkowie

Na bardzo niski stopień zaangażowania sąsiadów w kłótnie i przemoc u sąsiadów wskazują omawiane już wcześniej wyniki badań Centrum Praw Kobiet. Jak piszą autorki raportu, „w większości przypadków sąsiedzi ofiar nie zdecydowali się zeznawać w charakterze świadków”, choć 75% Polaków twierdzi, że przemoc w rodzinie powinna być karana (za: CPK 2005 r., dane CBOS). To unikanie roli świadka może

⁴⁷ Opracowane na podstawie *Kobiety w Polsce w latach '90*, *Kobiety w Polsce 2003*, Warszawa 2000 i 2004 oraz raport *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości*, CPK, Warszawa 2005.

⁴⁸ Opracowano na podstawie rozmów autorów raportu, listopad 2005 r.

⁴⁹ L. Kelly, *Syndrom kobiety bitej* w: *Prawo i Płeć*, lato 2000 r.

⁵⁰ Opracowano na podstawie rozmów autorów projektu z pracownikami Ministerstwa Sprawiedliwości na potrzeby niniejszego raportu, listopad 2005 r.

⁵¹ Za: *Prawo i Płeć*, Warszawa 2005 r.

wynikać nie tyle z niechęci sąsiadów do pomagania osobom dotkniętym przemocą, co raczej ze świadomości długiej i żmudnej procedury procesowej i niechęci uczestniczenia w postępowaniach przygotowawczym i sądowym, które trwają w Polsce na ogół od 1 do 3 lat (tak stało się w około 75% przypadków zbadanych przez CPK).

Mamy taki sąd, jakie mamy społeczeństwo. A skąd takie przekonanie? Sąsiad, którego poprosiłam w trakcie najścia męża o wezwanie policji (na jego oczach mąż wciągał mnie do domu za włosy), zamknął drzwi przed nosem i nie zrobił nic.

(Historia A., lat 40)

obdukcje

Cały problem polegał na braku dowodów. Kiedyś po pobiciu poszłam do lekarza w najbliższym ośrodku zdrowia i chciałam zrobić obdukcję, ale tam nie byłam dobrze traktowana, próbowano się mnie na wszelkie sposoby pozbyć, co się zresztą udało, bo obdukcji nie udało mi się zrobić. Lekarz przyjmował gdzieś indziej, w ogóle nie przyjmował w przychodni (gdzie byłam roztrzęsiona po pobiciu), nie okazano mi żadnego zrozumienia, traktowano jak intruza. Wyszłam, czując się bezsilna, sama, opuszczona, po prostu odmówiono mi pomocy. Po kolejnym pobiciu pojechałam do swojego rodzinnego miasta, do znajomego lekarza i ten mnie przyjął i zrobił obdukcję, wydając odpowiednie zaświadczenie, to czysty przypadek, że był lekarzem sądowym.

(Historia C.)

Wiele kobiet napotyka na barierę ekonomiczną, gdy starają się udokumentować swój stan zdrowia. Jak czytamy w *Informacji Rzecznika Praw Obywatelskich za rok 2003*, „zapis dostrzeżonych przez lekarza obrażeń może być brany pod uwagę jako dowód w sprawie”, wspomniana jest możliwość uzyskania kserokopii karty chorego.⁵² Z kolei osoby nie objęte ubezpieczeniem zdrowotnym mogą zostać przez prokuratora skierowane na badanie bezpłatne.⁵³ Rzecznik Praw Obywatelskich próbował przekonać Ministra Sprawiedliwości do tego, by umożliwił ofiarom przestępstw wykonywanie obdukcji za darmo, Minister stwierdził, jednak że nie istnieje możliwość podpisania przez wszystkie prokuratury umowy z zakładami opieki społecznej.

Wiele kobiet dotkniętych przemocą w ogóle nie zdaje sobie sprawy z tego, że w ostateczności nawet notatka zwykłego lekarza może stanowić dowód. Z kolei te kobiety, które nie są w stanie zapłacić za obdukcję, często nie mają potem motywacji do działania w swojej sprawie (obdukcja kosztuje aktualnie 80 – 120 PLN).

Jak dowiedzieliśmy się w Ministerstwie Zdrowia, na mocy aktualnych przepisów zwolnione z opłat są tylko te osoby, które przeprowadzają obdukcję na zlecenie prokuratury czy sądu. Osoby działające na własne życzenie nie są zwolnione od opłaty.⁵⁴

- środki zapobiegawcze

Prokuratorów dysponuje środkami zapobiegawczymi, które może zastosować wobec podejrzanego celem zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także w celu zapobieżenia popełnieniu przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa. Takie środki, jak areszt tymczasowy, zakaz kontaktów bezpośrednich z ofiarą, dozór policyjny czy obowiązek meldowania się sprawcy na komisariacie to narzędzia mogące przynajmniej zniechęcić do dalszego stosowania przemocy. Tymczasem jedynie w 27% zbadanych przez Centrum Praw Kobiet spraw o znęcanie się nad rodziną prokurator zdecydował o zastosowaniu tych środków, z czego jedynie 2% stanowiło tymczasowe aresztowanie.

⁵² Biuletyn RPO nr 48, s. 260.

⁵³ tamże s. 260.

⁵⁴ Pismo MZ-BP-079-709-3/PJ/05.

Minister Sprawiedliwości wprost wskazuje areszt tymczasowy jako „środek umożliwiający zapobiegnięcie popełnieniu przez podejrzanego oskarżonego nowego ciężkiego przestępstwa”.⁵⁵

c. sądy

Sprawa o rozdzielnosc majątkowa zakończyła się tak, że owszem, dostałam ją, ale pod warunkiem, że spłacę WSZYSTKIE długi męża” bo ktoś to musi spłacić, a on nie pracuje.” Nie rozdzielono tych długów na pół, tylko musiałam spłacić wszystkie kredyty utrzymując dzieci i wynajmując mieszkanie. Tłumaczyłam sędzinie, że to niesprawiedliwe, że mój mąż dobrowolnie zrezygnował z pracy, że zostaję ukarana za nic, że jestem prawowitym obywatelem, płacę podatki, pracuję, wychowuje dzieci, a on jest nagradzany za to, że nie robi nic dobrego. Nie pomogło.

(Historia A. Kraków)

- warunkowe umorzenie postępowania karnego

Sądy dysponują szeregiem możliwości zakończenia procesu. W 44% spraw z art. 207 kk sądy zastosowały warunkowe umorzenie postępowania.⁵⁶

Autorki raportu CPK zwracają uwagę na fakt, że, umorzenie sprawy nie jest dla sprawcy żadną formą kary. Nie ponosi on konsekwencji wyroku w postaci informacji o karalności w dokumentach, i jego przestępstwo praktycznie znika z akt, chyba że popełni on w czasie „próby” przestępstwo umyślne.

„Sprawy pobicia i znęcania się nade mną zarówno psychicznego jak i fizycznego nie podniosłam również w trakcie rozprawy rozwodowej. Dlaczego? Ponieważ prawniczka odradziła mi to, mówiąc, że sprawa się przedłuży – sąd będzie powoływał biegłych, świadków, zadawał mi intymne pytania itd.” (A., lat 40, Polska).

- skazanie

Kolejnym możliwym zakończeniem postępowania sądowego jest orzeczenie wyroku, w zawieszeniu lub bez zawieszenia. Z raportu CPK wynika, że karę w zawieszeniu orzeczono w odniesieniu do ponad 90% wszystkich skazanych. Poniższe statystyki pochodzą z Ministerstwa Sprawiedliwości, i wydają się zgodne z częściowymi danymi wynikającymi z badań CPK.

Dorośli skazani w sądach pierwszej instancji

Rok i płeć	2002 ogółem	2003 ogółem	2003 mężczyźni	2004 ogółem	2004 mężczyźni
Ogółem	369 326	415 933	386 180		
Zabójstwo (148 KK)	572	572	480	556	483
W tym: groźby i wymuszenia (190, 191 KK)	8 100	9 067	8 363		
Gwałt (197 KK)	971	986	979	818	814
Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece	30 410	31 896	30 980		
W tym znęcanie się nad rodziną (207 KK)	13 410	13 952	13 618	16 931	16 518

⁵⁵ Biuletyn RPO nr 50, Warszawa 2005 r.

⁵⁶ Opracowane na podstawie *Kobiety w Polsce w latach '90, Kobiety w Polsce 2003 r.*, Warszawa 2000 r. i 2004 r. oraz raportu *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości*, CPK, Warszawa 2005.

W tym : uchylanie się od płacenia alimentów	17 361	17 700	17 185		
Przestępstwa przeciw czci i nietykalności osobistej	436	553	448		

Dorośli skazani przez sądy pierwszej instancji – według kary. 2004

wymiar kary./ art.	Ogółem	grzywna	Ograniczenie Wolności z zaw.	Pozbawienie wolności bez zaw.	Pozbawienie Wolności z zaw.	Pozbawienie wolności z dozorem	Pozbawienie wolności bez dozoru
197	818	1	1	541	275	152	123
207	16 931	300	1169	1 498	13 914	8 325	5 598
207 świadczenia pieniężne	50						

Sądy orzekają bezwarunkowe pozbawienie wolności w bardzo niewielkiej liczbie spraw z art. 207 KK – w 2004 r. było to niespełna 9%. Niepokojące jest to, że aż w 42% sprawcy są pozostawieni bez żadnego dozoru. Oznacza to ryzyko powtórzenia przestępstwa, potwierdzone przez policjantów (rozmowa autorów raportu z przedstawicielami KGP, listopad 2005).

Jak widzimy powyżej, sądy nieco bardziej rygorystycznie traktują przestępców, którzy dopuścili się gwałtu (bezwzględnie pozbawienie wolności dotyczy tu 66% sprawców), niemniej i tak dziwi duży odsetek sprawców pozostawionych bez dozoru (15%).

- **Możliwości działania sądu wynikające z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie**

Na mocy Ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie sąd umarzając postępowanie karne wobec sprawcy przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny ma możliwość określenia sposobu kontaktu skazanego z pokrzywdzonym lub orzeczenia zakazu zbliżania się skazanego do pokrzywdzonego (art. 13 ustawy). Sąd może również zastosować wobec oskarżonego dozór policyjny i zakaz zbliżania się do poszkodowanej, pod warunkiem wyprowadzenia się oskarżonego ze wspólnego miejsca zamieszkania (art. 14. ustawy).

Ustawa weszła w życie 21.11 2005 r. Jak dotąd nie dysponujemy danymi dotyczącymi wykorzystania przez sądy tych rozwiązań

d. Ministerstwo Sprawiedliwości

Ministerstwo prowadziło w latach 2004-2005 programy pilotażowe w zakresie przestępstw popełnianych głównie przeciw kobietom – przemocy w rodzinie i gwałtów oraz jeden w zakresie postępowania z ofiarami przestępstw popełnionych z użyciem przemocy.⁵⁷

W programie uczestniczą między innymi Centrum Praw Kobiet i MOPS Warszawa – Śródmieście ich opinie i uwagi zostaną przedstawione poniżej.

Pilotażowy Program dotyczący postępowania z ofiarami przestępstw popełnionych z użyciem przemocy (ogłoszony 22.02 2004 r.):

W programie tym wykorzystywane będą specjalnie opracowane procedury dotyczące postępowania z:

1. pokrzywdzonym, świadkiem przestępstwa z użyciem przemocy,

⁵⁷ dane otrzymane od L. Mazowieckiej – Stanowisko Pracy ds. Ofiar Przestępstw w MS

2. ofiarą zgwałcenia,
3. pokrzywdzonym lub świadkiem - dzieckiem,
4. sprawcą pedofilii.

W programie wymienione są następujące instrumenty:

1. dozór policyjny a w tym obowiązek zakazu zbliżania się, jako środek zapobiegawczy, a także jako obowiązek orzeczony przez Sąd przy warunkowym zawieszeniu kary i warunkowym przedterminowym zwolnieniu,
2. informowanie pokrzywdzonego o zastosowanych środkach zapobiegawczych, a także orzeczonych obowiązkach, zwalnianiu skazanego, podejrzanego, oskarżonego z aresztu śledczego czy zakładu karnego,
3. wnioskowanie o zarządzenie wykonania kary w przypadku naruszenia obowiązków orzeczonych przez sąd lub o zmianę środka zapobiegawczego na surowszy.

W ramach pilotażowego programu prowadzonego na terenie dzielnicy Warszawa – Ursynów proponuje się w postępowaniu karnym przestrzegania następujących zasad traktowania osób pokrzywdzonych:

- przeprowadzanie czynności z udziałem ofiar zgwałceń wyłącznie przez odpowiednio przeszkolonych funkcjonariuszy wyznaczonych przez Komendanta Komisarjatu Policji;
- funkcjonariusz ten jest zobowiązany do natychmiastowego zawiadomienia prokuratury lub dyżurnego prokuratora o podejrzeniu popełnienia przestępstwa zgwałcenia;
- zapewnienie przez prowadzącego postępowanie podjęcia takich czynności, które pozwolą najszybciej i najpełniej zabezpieczyć w sprawie materiał dowodowy (w szczególności wykonać zdjęcia ciała ofiary i miejsca zdarzenia oraz zabezpieczyć inne znalezione dowody);
- umożliwienie ofierze kontaktu z osobą bliską czy przedstawicielem właściwej organizacji pozarządowej;
- wręczenie ofierze przez lekarza przeprowadzającego pierwsze badanie pisemnego pouczenia o medycznych skutkach zgwałcenia i możliwościach zapobieżenia im, w tym niechcianej ciąży;
- wręczenie pokrzywdzonemu pisemnego pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach;
- przesłuchanie ofiary powinien prowadzić prokurator. Powinno ono być jednokrotne i przeprowadzone w warunkach zapewniających zachowanie godności, intymności i prywatności;
- okazanie powinno być przeprowadzone przez lustro weneckie, zaś konfrontacja jedynie w szczególnie uzasadnionych wypadkach;
- w razie powzięcia przez organ procesowy informacji o podejmowaniu prób wpływania przez kogokolwiek na treść zeznań pokrzywdzonego lub innych świadków, albo w odniesieniu do decyzji o złożeniu wniosku o ściganie, powinno zostać wszczęte z urzędu postępowanie o czyn z art. 245 kk.

Rezultaty programów pilotażowych Ministerstwa Sprawiedliwości

Jak czytamy w podsumowaniu programu pilotażowego realizowanego w dzielnicy Warszawa – Ursynów: rezultatem programu pilotażowego jest wprowadzenie stałej praktyki przesłuchiwania małoletnich pokrzywdzonych w trybie art. 185 Kpk a poza sądem w odpowiednio przygotowanych pokojach Fundacji Dzieci Niczyje. (...) Stosowane też są w praktyce orzeczniczej w przypadku przestępstw przemocy domowej środki zapobiegawcze i probacyjne rzadziej do tej pory wykorzystywane jak połączenie dozoru Policji z zakazem zbliżania się do pokrzywdzonego, orzekanie powstrzymywania się od kontaktów z pokrzywdzoną w ramach warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności, zobowiązanie oskarżonych do udziału w zajęciach psychoedukacyjnych dla sprawców przemocy domowej.⁵⁸

Próby izolowania sprawców od ofiar miały już miejsce w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości przed wejściem w życie Ustawy z 21 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Niemniej nadal niepokoi fakt, że program pilotażowy realizowany jest tylko w Warszawie, w której działa największa organizacja pomagających osobom, które doświadczyły przemocy w Polsce.

⁵⁸ Informacja z Ministerstwa Sprawiedliwości, listopad 2005 r.

Na pytanie o wymierne rezultaty programów pilotażowych w skali całego kraju nie udało się uzyskać odpowiedzi z Ministerstwa Sprawiedliwości. Jak twierdzą pracownice PARPA, wymiernym rezultatem opisanego programu pilotażowego było niewątpliwie wprowadzenie praktyki przesłuchiwanie dzieci – ofiar przemocy w rodzinie w pokojach specjalnie do tego dostosowanych. Konieczność należytą troski i staranności w przesłuchiwanie nieletnich świadków i ofiar przemocy w rodzinie została dzięki pilotażowi i działaniom Ministerstwa upowszechniona w mediach.⁵⁹

e. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

- zadania MPiPS w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Prowadzone przez MPiPS statystyki beneficjentów działań ministerstwa nie uwzględniają płci osób, do których kierowana jest pomoc⁶⁰, stąd trudno ocenić, jak wiele kobiet korzysta ze służb podległych Ministerstwu.

W opracowaniu MPiPS z 2005 r. czytamy, że w 2004 r. 133 149 rodzin otrzymało pomoc z powodu problemów alkoholowych. Brakuje jednak statystyk o rozmiarach pomocy uzyskanej przez ofiary przemocy w rodzinie.

Ministerstwo Polityki Społecznej zostało w listopadzie 2005 r. przekształcone w Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Do zadań tego resortu będzie należało między innymi sformułowanie i realizowanie Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, co wynika z Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przyjętej 29 lipca 2005 r. Jak wynika z deklaracji Premiera RP Kazimierza Marcinkiewicza, MPiPS będzie również odpowiedzialne za działania antydyskryminacyjne po rozwiązaniu urzędu Pełnomocnika Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn. Jak dotąd nie zostało określone, w jakim zakresie.

- ośrodki pomocy społecznej, domy pomocy i ośrodki interwencji kryzysowej.

Kobiety i dziewczęta, które doświadczyły przemocy w rodzinie i relacjach intymnych kierowane są do domów matki z dzieckiem lub do ośrodków interwencji kryzysowej. Większość tych placówek to placówki publiczne, część to ośrodki prowadzone przez organizacje trzeciego sektora.

W Polsce działa 10 domów dla matki z dzieckiem, z czego 8 zostało przekształconych w „ośrodki wsparcia” lub w ośrodki interwencji kryzysowej. W sumie domy te dysponują 423 miejscami, z których we wrześniu 2005 r. zajętych było 205.⁶¹

W województwach: lubelskim, małopolskim, mazowieckim, opolskim, podlaskim, pomorskim i świętokrzyskim w ogóle nie ma domów pomocy społecznej dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży.

Oprócz tego w Polsce działa 37 ośrodków interwencji kryzysowej (29 gminnych, 8 powiatowych).

Do ośrodków pomocy społecznej kierowane są osoby, które zgłoszą się do lokalnej siedziby pomocy społecznej. W ośrodkach można uzyskać pomoc psychologiczną, jednak ośrodki te nie zapewniają pomocy medycznej, a jedynie pomagają ją uzyskać. Niektóre placówki (zależnie od funduszy, jakimi dysponuje gmina oraz od woli pracowników) zakładają ośrodki pomocy specjalistycznej, w których dostępna jest

⁵⁹ Tzw. Niebieski Pokój; na podstawie rozmowy przeprowadzonej z pracowniczkami PARPA 18.11 2005 r.

⁶⁰ Jak dowiedzieliśmy się przygotowując ten raport statystyki ze względu na płeć były prowadzone do 1999 r., potem rubrykę „w tym kobiety” zajęła w raportach Ministerstwa rubryka „w tym wieś”.

⁶¹ W oparciu o Wybrane informacje o powiatowych i międzygminnych domach pomocy społecznej, środowiskowych domach samopomocy i mieszkaniach chronionych wg stanu na dzień 31.12 2004, Warszawa, kwiecień 2004 oraz informacji biura Pełnomocnika Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn.

pomoc psychologiczna, pomoc prawna, istnieje możliwość organizowania zajęć pedagogicznych i spotkań grupowych.

W MOPS Warszawa – Śródmieście od kilku lat działa ośrodek pomocy specjalistycznej. Jego pracownicy nie widzą potrzeby profilowania udzielanej pomocy w zależności od płci, posługują się raczej kategoriami konkretnych dysfunkcji i udzielają pomocy według tego klucza. Zapytane, czy w kategorii ofiar przemocy nie zgłasza się więcej kobiet niż mężczyzn, pracowniczki MOPS Warszawa – Śródmieście mówią, że „jak dotąd nie zgłosił się jeszcze żaden mężczyzna”. Statystyki beneficjentów i beneficjentek tego ośrodka również nie są prowadzone z uwzględnieniem płci.⁶²

Ministerstwo Polityki Pracy i Polityki Społecznej jest odpowiedzialne między innymi za dystrybucję środków na projekty trzeciego sektora, czyli organizacji pozarządowych. W drugim konkursie na projekty organizacji pozarządowych tylko 6 ze 106 projektów bezpośrednio dotyczyło kobiet. Do niewątpliwie pozytywnych działań resortu należy dołączenie zagadnień równouprawnienia oraz przeciwdziałania przemocy wobec kobiet do celów statutowych konkursu dla organizacji pozarządowych na projekty realizowane ze środków ministerstwa (Fundusz Inicjatyw Obywatelskich FIO).

Jak czytamy w raporcie Centrum Praw Kobiet wiele schronisk nie spełnia standardów niezbędnych dla godnego życia kobiet. Dzieje się tak szczególnie w ośrodkach prowadzonych przez mężczyzn – zdarzają się przypadki przemocy seksualnej wobec kobiet dotkniętych przemocą, które mieszkają w takich ośrodkach. Są to przeważnie ośrodki prowadzone przez stowarzyszenia.⁶³

- procedura Niebieskiej Karty w opiece społecznej⁶⁴

Niebieska Karta stanowi dla ośrodka pomocy społecznej narzędzie pomocnicze rozszerzające kwestionariusz wywiadu środowiskowego. Pracownik socjalny, stwierdziwszy fakt występowania w danej rodzinie przemocy domowej, może, za zgodą bezpośrednio zainteresowanych, zaproponować im wypełnienie formularzy C i D Niebieskiej Karty. Czasem dzieje się tak wskutek informacji uzyskanej od Policji przez OPS. Formy pomocy, jakiej może on udzielić w ramach realizacji Niebieskiej Karty to między innymi (na podst. materiałów MPS i MOPS Warszawa-Śródmieście oraz innych lokalnych OPS)

- praca socjalna (doradztwo, pełna informacja, kierowanie spraw do punktów konsultacyjnych, rozmowy wspierające);
- specjalistyczne poradnictwo prawne, psychologiczne i pedagogiczne;
- pomoc finansowa i materialna;
- pomoc polegająca na odizolowaniu ofiar przemocy od sprawcy (umieszczenie ofiar w ośrodkach interwencji kryzysowej i/lub schroniskach);
- przekazanie informacji Policji celem wszczęcia przez jej funkcjonariuszy działań wobec sprawców.

Realizowanie procedury NK przez polskie OPS w 2002 r. (o r. 2003 i 2004 nie ma danych ilościowych; na podst. materiałów MPS):

Spośród 2 493 OPS działających w 2002 r. w Polsce, 2 204 odpowiedziały na pytania skierowane do nich przez MPS.

45% z nich stosuje procedurę NK (993 OPS), zaś 55% jej nie stosuje procedury (1 213 OPS). Bardzo różnie wygląda to w poszczególnych województwach – w łódzkim Niebieskiej Karty nie wykonuje 91%

⁶² Opracowano na podstawie rozmowy z pracowniczkami MOPS Warszawa – Śródmieście, listopad 2005 r.

⁶³ Opracowano na podstawie raportu CPK *Kobiety w Polsce 2003*.

⁶⁴ Opracowano na podstawie szczegółowych informacji na temat realizacji procedury Niebieskiej Karty do roku 2002 oraz ogólnym raportem z 2004 r. (opracowanie M. Bartosiewicz, Departament Pomocy Społecznej i Integracji Społecznej MPiPS).

OPS, z kolei w Opolskim Niebieską Kartę realizuje 100% OPS. Jest to jedyne województwo, w którym wszystkie OPS realizowały procedurę Niebieskiej Karty w 2002 r.

Realizacja procedury NK przez ośrodki pomocy społecznej w Polsce w 2002 r. (dane: MPS)

Województwo	Liczba OPS	OPS, które odpowiedziały na pytania	OPS stosujące NK	OPS nie stosujące NK
Dolnośląskie	169	107	51%	49%
Kujawsko – Pomorskie	144	144	69%	31%
Lubelskie	213	213	33%	67%
Lubuskie	83	54	20%	80%
Łódzkie	177	177	9%	91%
Małopolskie	181	156	43%	57%
Opolskie	71	71	100%	0%
Podkarpackie	160	160	37%	63%
Podlaskie	118	118	25%	74%
Pomorskie	123	123	60%	40%
Śląskie	164	127	69%	31%
Świętokrzyskie	102	102	31%	69%
Warmińsko-Mazurskie	116	82	91%	9%
Wielkopolskie	226	147	55%	45%
Zachodniopomorskie	114	91	71%	29%
RAZEM:	2 493	2 204	45%	55%

Tabela na podstawie informacji otrzymanych z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej

Niemal wszystkie ośrodki objęte ankietą MPS utrzymują ścisłą współpracę z Komisjami Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

Ministerstwo widzi związek pomiędzy wielkością gminy a stosowaniem NK – im większa gmina, tym częściej pracownicy OPS realizują NK.

Najczęściej podawane przyczyny nie stosowania NK przez polskie OPS:

- i tak stosowana jest pomoc, procedura wydaje się niepotrzebna;
- brak wiary ofiar w skuteczność prawa;
- brak uregulowań prawnych dotyczących wprowadzenia druku NK jako załącznika do wywiadu środowiskowego;
- niechęć Policji do współpracy z OPS;
- brak potrzeby stosowania procedury (zob. poniżej);
- brak zgłoszeń o przemoc w danej gminie (zob. poniżej).

Niektóre OPS deklarują, że nie widzą potrzeby stosowania procedury NK. To stwierdzenie wydało się niepokojące przedstawicielom Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej;

Główne problemy wskazane przez pracowników OPS w stosowaniu procedury Niebieskiej Karty to:

- strach ofiary przemocy przed nasileniem się agresji sprawcy (ośrodki z 13 województw);
- wycofywanie wniosków przez ofiary (ośrodki z 11 województw);
- zbyt długa procedura sądowa, częste stosowanie kar w zawieszeniu, brak należytego dozoru kuratorskiego (ośrodki z 11 województw);
- brak wiary ofiary w skuteczną interwencję służb pomocowych i Policji (ośrodki z 10 województw);
- brak możliwości skutecznego odizolowania ofiary od sprawcy (ośrodki z 10 województw);
- brak zgody ofiary na dalsze postępowanie (ośrodki z 9 województw);

- brak uregulowań prawnych (niemożność wykorzystania NK w postępowaniu) – (ośrodki z 8 województw);
- brak ośrodków szybkiej interwencji (ośrodki z 8 województw);
- niechęć ofiar do ujawniania przemy, szczególnie w małych ośrodkach (ośrodki z 7 województw);
- brak specjalistycznego szkolenia z przeprowadzania procedury NK (ośrodki z 5 województw);
- brak oferty terapeutycznej w małych gminach (ośrodki z 3 województw).

Współpraca OPS z Policją.

Główne elementy współpracy OPS z Policją:

- czynny udział przedstawicieli obu instytucji w interwencjach;
- opracowanie analizy i oceny sytuacji;
- organizowanie planu pomocy;
- wzajemna wymiana informacji;
- stały kontakt;
- zapewnienie ochrony pracownikom socjalnym podczas odwiedzin w rodzinach;
- organizowanie wspólnych spotkań i szkoleń.

Jak czytamy w dokumencie MPS na temat prowadzenia procedury NK, współpraca OPS z Policją „układa się różnie, na ogół dobrze”. W woj. wielkopolskim 59% OPS określa tę współpracę jako bardzo dobrą, zaś 8,4% w ogóle nie prowadzi takiej współpracy. 2 OPS z woj. wielkopolskiego (na 226) stwierdziły, że Policja nie chce udzielać im informacji tłumacząc się tajemnicą służbową.

17% OPS z woj. małopolskiego twierdzi, że nie ma współpracy z Policją, gdyż:

- policja sama realizuje procedurę NK;
- policja sporadycznie kontaktuje się z OPS;
- policja nie zgłasza przypadków przemy;
- istnieje niechęć policjantów do stosowania NK.

Propozycje OPS w zakresie zmian w procedurze NK:

- zmiana procedury osadzania sprawców (wprowadzenie rozpatrywania spraw dotyczących przemy w trybie pilnym) – 14 województw;
- zmiana procedury izolowania sprawcy (aktualnie to raczej ofiara musi wycofać się z domu, proponuje się, by to sprawca musiał niezwłocznie opuścić lokal) - 14 województw;
- tworzenie lokalnych koalicji przeciw przemy – 10 województw;
- prowadzenie szkoleń interdyscyplinarnych – 9 województw;
- wprowadzenie obowiązku stosowania procedury NK – 8 województw;
- uproszczenie druku NK – 8 województw;
- przeprowadzenie kampanii informujących społeczeństwo o istniejących możliwościach rozwiązywania problemów przemocowych – 7 województw.

f. Ministerstwo Zdrowia

Zapytani o statystyki na temat ofiar przestępstw przemy wobec kobiet, pracownicy Ministerstwa nie udzielili odpowiedzi. Nie udało nam się uzyskać informacji na pytania o: szkolenie lekarzy pierwszego kontaktu na okoliczność pracy z kobietami poszkodowanymi przez przemy w rodzinie, o to, czy problematyka przemy wobec kobiet była tematem jakichkolwiek szkoleń dla pracowników służby zdrowia. Statystyki i informacje, jakie uzyskaliśmy na pytania o działania Ministerstwa Zdrowia na rzecz kobiet poszkodowanych przez przemy w rodzinie dotyczyły jedynie działań w zakresie przeciwdziałania

przemocy domowej, skupiały się głównie na programie „Bezpieczeństwo w rodzinie”, realizowanym przez PARPA.⁶⁵

- Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA)

PARPA została powołana przez Ministra Zdrowia w 1994 r. m. in. do realizacji programu „Bezpieczeństwo w rodzinie”, istniejącego od 1992 r. Jest instytucją koordynującą, zlecającą i finansującą działania związane z przeciwdziałaniem i profilaktyką alkoholizmu, w tym – inicjującą działania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Jak czytamy w materiałach PARPA z 2003 r., do zasad programu „Bezpieczeństwo w rodzinie” należy *zasada uniwersalności programu. Program ukierunkowany jest na przeciwdziałanie przemocy w rodzinach alkoholowych, ale jego realizacja jest prowadzona tak, by efekty były dostępne dla wszystkich potrzebujących pomocy, także wtedy, gdy przemoc w rodzinie NIE POZOSTAJE w związku z piciem alkoholu.*⁶⁶ [podkreślenie – AI]

Mimo, że kobiety nie zostały określone jako specjalna grupa docelowa w zakresie pomocy ofiarom przemocy w rodzinie w działaniach PARPA, pracownice tej instytucji przyznają, że niektóre działania PARPA i Pogotowia Niebieska Linia są w gruncie rzeczy skierowane do kobiet.⁶⁷ Kampania społeczna „Powstrzymać przemoc domową” (1997) zlecona przez PARPA utrwaliła się w świadomości społecznej jako kampania skierowana przeciwko przemocy wobec kobiet w rodzinie i relacjach intymnych, zaś hasło z jednego z plakatów („Bo zupa była za słona”) weszło do języka potocznego.

Jak czytamy w raporcie alternatywnym organizacji pozarządowych na konferencję ONZ „Pekin + 10” w 2005 r.:

W ocenie wielu kobiecych organizacji pozarządowych, zainicjowane i finansowane przez PARPA działania i programy przeciw przemocy w rodzinie oraz silne ich powiązanie z przeciwdziałaniem alkoholizmowi przyczyniły się do umocnienia istniejących stereotypów łączących alkoholizm z przemocą w rodzinie oraz do upowszechniania podejścia przedstawiającego przemoc w rodzinie jako zjawisko neutralne ze względu na płeć.

Z drugiej strony jednak, autorki tego raportu pozytywnie oceniają prowadzoną przez PARPA w 1997 r. kampanię „Powstrzymać przemoc domową”, zauważają również, że raport rządowy zignorował tę kampanię:

*Przeceniając rolę i udział rządu w organizowaniu kampanii przeciw przemocy wobec kobiet w roku 2002 oraz 2003, w raporcie pominięto milczeniem jedyną dużą kampanią finansowaną ze środków rządowych "Powstrzymać przemoc domową", która została zainicjowana w listopadzie 1997 r. przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.*⁶⁸

Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”

Byłam kompletnie załamana i chciałam popełnić samobójstwo, analizowałam, jak zabić moja córkę, żeby nie sprawić jej bólu, przeraziły mnie własne myśli i ostatnią deską ratunku był TELEFON ZAUFANIA. Rozmawiałam z mężczyzną, spokojnym, wyważonym, któremu opowiedziałam, jak wygląda moje małżeństwo (pierwszy raz szczerze, bo anonimowo), ten mężczyzna skierował mnie do Ośrodka Pomocy Rodzinie "Petra" (kiedyś na Wiejskiej). To było w latach 80-tych (Historia C.)

⁶⁵ Opracowano na podstawie pisma MZ-BP-079-709-3/PJ/05, będącego odpowiedzią na pytanie postawione Ministerstwo Sprawiedliwości przez autorów niniejszego raportu, listopad 2005 r.

⁶⁶ Program przeciwdziałania przemocy w rodzinach z problemem alkoholowym, PARPA 2003 r.

⁶⁷ Rozmowa autorów raportu z kierownictwem PARPA, Warszawa, listopad 2005 r.

⁶⁸ Raport alternatywny Polskich feministycznych organizacji pozarządowych przygotowany na Sesje Specjalną Komisji Praw Kobiet ONZ PEKIN + 10.

Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie "Niebieska Linia" jest placówką Instytutu Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Od 1995 r. realizuje zadania zlecone przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Urząd m. st. Warszawy oraz przez inne instytucje i organizacje.⁶⁹

W Internecie są dostępne statystyki przeprowadzonych w ramach „Niebieskiej Linii” rozmów, niemniej brakuje informacji o typie spraw oraz płci i wieku rozmówców. Informacje te uzyskaliśmy dopiero bezpośrednio od przedstawicielek PARPA. Brak tak ważnej informacji w ogólnodostępnych danych nie ułatwia ani szacowania rozmiarów zjawiska przemocy wobec kobiet zgłaszanych do NL, ani tworzenia skutecznej profilaktyki.

Od 2003.01.01 do 2003.12.31 pogotowie NL przeprowadziło łącznie 13405 rozmów. W 2004 r. miało miejsce 13576 rozmów. Znaczną część z nich stanowiły porady, profilaktyka i pomoc psychologiczna. Dane te podajemy za PARPA, skądinąd podane poniżej liczby nie dają wyniku zbiorowego z 2003 r. ani 2004 r.

Do Niebieskiej Linii zadzwoniło w sumie 6608 kobiet (86,02%) oraz 1047 mężczyzn (13,63%). W tym 68% stanowili dorośli, 32% - nieletni. Interesujące, że największy odsetek nieletnich stanowiły dzieci w wieku 4-9 lat, w sumie ok. 12%. Sprawcy przemocy to w ok. 66% mężczyźni, 14% kobiety i 20% nieletni. Sprawców podzielono również wg kryterium relacji łączącej go/ ją z ofiarą, i w blisko 50% sprawcy są partnerami osób krzywdzonych. Blisko 17% sprawców to rodzice ofiar.

Ogólnopolskie Porozumienie Osób, Organizacji i Instytucji Pomagających Ofiarom Przemocy w Rodzinie „Niebieska linia”

Ogólnopolskie Porozumienie Osób, Organizacji i Instytucji Pomagających Ofiarom Przemocy "Niebieska Linia" zostało powołane do życia w grudniu 1996 r. podczas III Ogólnopolskiej Konferencji "Przeciw przemocy". Skupia ono osoby i instytucje, które popierają program przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a w szczególności służby społeczne, wymiar sprawiedliwości, dziennikarzy oraz ludzi dobrej woli, którzy się przeciwstawiają przemocy domowej i współdziałają w udzielaniu pomocy osobom pokrzywdzonym.

Do 1 stycznia 2005 r. akces do Porozumienia zgłosiło 2209 osób oraz 1009 instytucji. Najwięcej osób należących do Porozumienia mieszka i pracuje w województwach: śląskim, mazowieckim, dolnośląskim i zachodniopomorskim.⁷⁰

Studium przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Interdyscyplinarne szkolenie zlecane przez PARPA, jest prowadzone od 1995 r., dotąd ma około 1400 absolwentów. W szkoleniach biorą udział przedstawiciele rozmaitych instytucji, placówek pomocowych i edukacyjnych oraz sądów i prokuratur.

g. Ministerstwo Edukacji i Nauki

Do MEiN skierowaliśmy kilka pytań związanych z naszym raportem. Jak wynika z odpowiedzi przedstawicielki MEN, „Ministerstwo nie zleciło ani nie przeprowadziło szkoleń dla nauczycieli akademickich obejmujących problematykę praw kobiet”. „Standardy kształcenia (opracowywane przez MEN) nie zawierają informacji o prawach kobiet”. „Sporadycznie zdarzają się postępowania dyscyplinarne nauczycieli akademickich oskarżonych o molestowanie seksualne bądź stosowanie przemocy. Statystyka w tym zakresie nie jest prowadzona”.⁷¹

⁶⁹ Opracowano na podstawie informacji zawartych na stronie Pogotowia Niebieska Linia, dostęp w World Wide Web <http://www.niebieskaLinia.pl/>, dostęp listopad 2005 r.

⁷⁰ Opracowano na podstawie informacji zawartych na stronie Pogotowia Niebieska Linia, dostęp w World Wide Web <http://www.niebieskaLinia.pl/>, dostęp listopad 2005 r.

⁷¹ Na podstawie e-maila otrzymanego przez autorkę niniejszego Raportu z MEN, 21 listopada 2005 r.

h. Pełnomocnik Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn

Do listopada 2005 r. Pełnomocnik Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn inicjował i koordynował działania w zakresie wszelkich form dyskryminacji, czyli ze względu na: wiek, płeć, orientację seksualną, narodowość, sprawność fizyczną i intelektualną oraz wyznanie. W sumie około 20 osób w sekretariacie Pełnomocnika zbierało informacje na temat dyskryminacji, inicjowało wydarzenia kulturalne i konferencje oraz wspierało finansowo inicjatywy na rzecz kobiet i innych grup dyskryminowanych. Nie istniało nigdy „biuro” Pełnomocnika, ani „urząd”, tylko stanowisko i Sekretariat, choć w wielu publikacjach, łącznie z Biuletynem RPO, pisze się inaczej.⁷² Formalnie Sekretariat Pełnomocnika stanowił część Kancelarii Premiera RP.

Pełnomocnik Rządu podjął działania mające na celu podniesienie świadomości Pełnomocniczek lokalnych poprzez organizację szeregu szkoleń, m.in. z zakresu metod zapobiegania i przeciwdziałania dyskryminacji, z zakresu prawa, rynku pracy i polityki społecznej, udziału kobiet w polityce oraz z zakresu metod prezentacji i współpracy z mediami. Ponadto stworzona została sieć pełnomocników powiatowych i wojewódzkich będących liderkami i liderami lokalnymi w niektórych województwach.⁷³

Do najważniejszych osiągnięć Pełnomocniczek należało:

- upowszechnienie idei praw kobiet;
- wypracowanie dobrych standardów w zakresie medialnej reprezentacji kobiet;
- wprowadzenie i wspieranie osób homoseksualnych do sfery publicznej;
- propagowanie i edukacja w zakresie praw kobiet i mniejszości (głównie za pośrednictwem publikacji i konferencji);
- wspieranie finansowe inicjatyw antydyskryminacyjnych kobiet oraz mniejszości.

Pełnomocnik przygotował też Krajowy Program Działań na rzecz Kobiet (II etap wdrożeniowy na lata 2003 – 2005) oraz podsumował rezultaty jego realizacji. Fragmenty tego opracowania włączyliśmy również do tego raportu, stanowią one wskaźnik stopnia zaangażowania resortów w sprawę praw kobiet.⁷⁴

Jedną z pierwszych decyzji nowo wybranego premiera RP, Kazimierza Marcinkiewicza, była likwidacja stanowiska Pełnomocnika Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn w listopadzie 2005 r. Obecnie funkcje Pełnomocnika przejął Departament do Spraw Kobiet, Rodziny i Przeciwdziałania Dyskryminacji Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Organizacje pozarządowe zajmujące się problematyką praw człowieka, praw kobiet i praw mniejszości seksualnych wystosowały list protestacyjny, w którym akcentowały potrzebę przywrócenia Stanowiska Pełnomocnika ze względu na brak innych instytucji rządowych promujących prawa kobiet i równouprawnienie w Polsce.

Międzynarodowy Sekretariat Amnesty International również odniósł się krytycznie do likwidacji stanowiska Pełnomocnika Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn. Jak czytamy w komunikacie prasowym wydanym przez Międzynarodowy Sekretariat AI: *Polska: Prawa mniejszości seksualnych zagrożone* z 24 listopada 2005 r., *Amnesty International wyraża zaniepokojenie niedawną likwidacją urzędu Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn(...). Likwidacja tego urzędu sprawia, że Polska jako jedyne państwo członkowskie Unii Europejskiej nie ma umocowanego ustawą urzędu do spraw równości i stawia pod znakiem zapytania zgodność takiego stanu rzeczy z prawem Unii Europejskiej dotyczącym zakazu dyskryminacji.*⁷⁵

⁷² Opracowano na podstawie informacji uzyskanych od S. Spurek – rzeczniczki prasowej Pełnomocnika Rządu RP. ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, listopad 2005 r.

⁷³ Opracowano na podstawie listu jaki otrzymali autorzy raportu od Sylwii Dzido, odpowiedzialnej za kontakt z pełnomocniczkami lokalnymi w Sekretariacie Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, 19 listopad 2005 r.

⁷⁴ Opracowano na podstawie Raportu z realizacji Krajowego Programu Działań na Rzecz Kobiet.

⁷⁵ Opracowano na podstawie listu protestacyjnego organizacji pozarządowych dostępnego w World Wide Web <http://www.amnesty.org.pl/index.php/ai/content/view/full/3275>, dostęp listopad 2005 r.

Krajowy Program Działań na Rzecz Kobiet (II etap – lata 2003 – 2005)

Jednym z najważniejszych działań Pełnomocnika Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn było opracowanie, a następnie nadzorowanie wykonywania Krajowego Programu Działań na Rzecz Kobiet (II etap wdrożeniowy na lata 2003 – 2005). Raport z wykonywania programu jest w całości dostępny na stronach internetowych Pełnomocnika.

Krajowy Program działań na Rzecz Kobiet był programem interdyscyplinarnym, proponującym działania w następujących dziedzinach:

- Prawa kobiet jako prawa człowieka;
- Aktywność ekonomiczna kobiet;
- Przemoc wobec kobiet;
- Zdrowie kobiet;
- Edukacja;
- Udział kobiet we władzach publicznych i procesie podejmowania decyzji;
- Kobiety i środki masowego przekazu;
- Współpraca administracji rządowej z organizacjami pozarządowymi;
- Strategie badawcze i systemy zbierania danych – segregowanie ze względu na płeć.

Jak czytamy w Programie, „Poprawy wymagają działania wszystkich służb i instytucji odpowiedzialnych za realizację prawa do bezpieczeństwa w rodzinie, tj.: Policji(...), prokuratury, sądownictwa(...), pomocy społecznej(...), systemu opieki zdrowotnej(...), systemu szkolnictwa(...)”.⁷⁶ Autorki Programu, powołując się na liczne kraje UE, proponują szereg działań mających na celu przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet. Jak czytamy w raporcie z realizacji Krajowego Programu Działań na Rzecz Kobiet (do listopada 2005), w zakresie przemocy wobec kobiet podjęto realizację 63% zaplanowanych działań. Jeśli chodzi o wymienione powyżej działania, to:

1. Dokonanie przeglądu obowiązujących uregulowań prawnych (w tym również procedury Niebieskiej Karty), dotyczących przemocy wobec kobiet. Zbadanie praktyki ich stosowania pod kątem skuteczności (odpowiedzialni: MS, MSWiA we współpracy z organizacjami pozarządowymi);

MS: zadanie niezrealizowane. W Ministerstwie nie dokonywano w okresie objętym monitoringiem, przeglądu obowiązujących uregulowań prawnych dotyczących przemocy wobec kobiet.

MSWiA: brak informacji na temat realizacji zadania.

2. Podjęcie prac legislacyjnych nad zmianami obowiązujących przepisów w kierunku zwiększenia ochrony prawnej kobiet – ofiar przemocy;

MS: zadanie zrealizowane.

MSWiA: brak informacji na temat realizacji zadania.

3. Przygotowanie kompleksowej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w bliskich związkach(..) (odpowiedzialni: MS, MSWiA we współpracy z PRdsRSKiM);

Ustawa w opracowaniu. Prace nie zostały zakończone w wyznaczonym terminie.⁷⁷

4. Zweryfikowanie zapisów zawartych w Karcie Praw Ofiary tak, by uwzględniały sytuację kobiet – ofiar przemocy (odpowiedzialny: MS);

⁷⁶ za: Pełnomocnik Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn *Krajowy Program Działań na Rzecz Kobiet (II etap – lata 2003 – 2005)* Warszawa, 2003, s. 49.

⁷⁷ Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie została przyjęta 21 listopada 2005 r.

MS: zadanie niezrealizowane. Zapisy w Karcie Praw Ofiary nie zostały zweryfikowane – mają dotychczasowe brzmienie. Jednak planowane jest dostosowanie jej treści do dokonanych ostatnio zmian w przepisach.

5. Utworzenie Funduszu Kompensacyjnego służącego zadośćuczynieniu krzywdom doznany przez ofiary przestępstw z użyciem przemocy (odpowiedzialny: MS);

MS: zadanie realizowane.

6. Opracowanie materiałów edukacyjnych, informatorów i poradników dla kobiet ofiar przemocy oraz osób chcących im pomagać (odpowiedzialni: MENiS, MS, KGP we współpracy z PRdsRSKiM oraz z organizacjami pozarządowymi);

MENiS: zadanie nierealizowane.

MS: zadanie nierealizowane.

KG Policji: zadanie realizowane.

7. Wprowadzenie problematyki ochrony praw kobiet do programów szkolnych (odpowiedzialni: MENiS, MS, KGP, MZ we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz jednostkami samorządu terytorialnego);

KG Policji: zadanie realizowane.

MENiS: zadanie realizowane.

MZ: zadanie realizowane.

MPS: zadanie realizowane.

MS: zadanie realizowane.

8. Opracowanie systemu zbierania danych statystycznych na temat przemocy wobec kobiet, uwzględniającego różne jej formy oraz kwalifikacje prawne.

MS: zadanie nierealizowane.

KG Policji: zadanie realizowane

- Wojewódzkie Pełnomocniczki wojewodów ds. równego statusu kobiet i mężczyzn

Pełnomocniczki lokalne nie były terenowymi organami Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, ale działały w ramach terenowych organów administracji państwowej - podlegały wojewodom. Wprowadzanie Pełnomocniczek lokalnych przebiegało różnie – w niektórych województwach pracowały one najpierw nieodpłatnie. W niektórych województwach pełniły dyżury raz w tygodniu przez dwie godziny, w innych pracowały na pełnym etacie.

Generalnie do zadań Pełnomocniczek należało zbieranie informacji o dyskryminacji, inicjowanie wydarzeń informacyjnych i kulturalnych, wpływanie na politykę władz lokalnych w zakresie praw kobiet.

Pełnomocniczki inicjują konferencje, wystawy, spotkania i szkolenia, publikowały informacje o prawach kobiet, uczestniczyły w spotkaniach i konferencjach, czasem – w niewielu przypadkach – oferowały porady dla kobiet. Współpracowały również z organizacjami pozarządowymi.

i. samorządy lokalne - gminna pomoc społeczna

Od 1996 r., kiedy przeciwdziałanie przemocy w rodzinie stało się zadaniem własnym gminy, coraz więcej samorządów lokalnych angażuje się w ochronę ofiar przed przemocą.⁷⁸

W 2004 r. w Polsce działało (dane z gmin):

⁷⁸ Na podstawie pisma otrzymanego z Ministerstwa Zdrowia nr MZ-BP-079-709-3/PJ/05.

- 965 Punktów Informacyjno-Konsultacyjnych dla Ofiar Przemocy Domowej,
- 499 telefonów zaufania,
- 171 schronisk i hosteli,
- 156 ośrodków interwencji kryzysowej,
- 298 interdyscyplinarnych zespołów ds. przeciwdziałania przemocy domowej,
- 123 interdyscyplinarne zespoły ds. przeciwdziałania przemocy wobec dzieci,
- 198 środowiskowych grup wsparcia dla ofiar przemocy”.

Powyższe dane różnią się od otrzymanych z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Prawdopodobnie w powyższych danych mieszczą się również informacje o również placówkach organizowanych w ramach III sektora. Ze względu na pilotażowy charakter niniejszego raportu nie badano szczegółowo pracy miejskich i gminnych placówek pomocowych.

Na mocy Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, gminy są zobowiązane do pomocy finansowej ofiarom przemocy w rodzinie (jeśli ich dochód nie przekracza minimum socjalnego). Do zadań pomocy społecznej (zadania obowiązkowe gminy), należą również:

- opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka,
- udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym,
- praca socjalna,
- organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem usług specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w placówkach opiekuńczo – wychowawczych wsparcia dziennego lub mieszkaniach chronionych,
- tworzenie gminnego systemu profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną,
- kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu,
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki,
- podejmowanie innych zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznaczonych potrzeb gminy, w tym tworzenie i realizacja programów osłonowych.

3. Organizacje pozarządowe zajmujące się problemem przemocy w rodzinie

a. Stowarzyszenia i fundacje

Jedyną pomocą, jaką dostałam, była pomoc Towarzystwa Interwencji Kryzysowej w Krakowie, Centrum Praw Kobiet oraz Centrum Psychoterapii, które to organizacje zapewniły mi porady prawne, wsparcie psychiczne oraz terapię, dzięki której udało mi się to wszystko doprowadzić do końca.

(Historia A., Kraków)

Według danych Ośrodka Informacji Środowisk Kobietych Ośka (www.oska.org.pl), w Polsce działa 349 organizacji, które przynajmniej częściowo zajmują się problematyką kobiecą, z czego 151 twierdzi, że działa na rzecz równouprawnienia kobiet i mężczyzn.

Organizacje te przeważnie działają jednocześnie na kilku polach, niemniej można tu wymienić między innymi:

- 89 organizacji zajmuje się przeciwdziałaniem przemocy wobec kobiet;

- 70 udziela pomocy prawnej;
- 11 działa na rzecz praw reprodukcyjnych;
- 24 działa w zakresie pomocy społecznej;
- 59 działa na rzecz praw kobiet na rynku pracy;
- 9 stara się zapobiegać handlowi kobietami;
- 9 działa na rzecz praw seksualnych.

Do działań pozarządowych organizacji kobiecych należy przygotowywanie raportów alternatywnych do raportów rządowych z realizacji zobowiązań państwa polskiego, które wynikają z aktów prawa międzynarodowego.

- organizacje zajmujące się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie

(za: www.oska.org.pl)

<http://www.cpk.org.pl> – Centrum Praw Kobiet, Warszawa

<http://www.cpk.krakow.pl> – Centrum Praw Kobiet, oddział w Krakowie

<http://www.niebieska.org> – Stowarzyszenie na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia

<http://www.neww.org.pl> – Stowarzyszenie Współpracy Kobiet NEWW Polska

<http://www.pinezka.org/> - Stowarzyszenie Pinezka

<http://www.psep.pl> - Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, Warszawa

<http://free.ngo.pl/ligakobietpolskich/> - Liga Kobiet Polskich

<http://www.opta.org.pl> – Stowarzyszenie Opta

<http://free.art.pl/konsola> – Stowarzyszenie Kobiet Konsola, Poznań

<http://free.ngo.pl/crisisintervention> – Towarzystwo Interwencji Kryzysowej, Kraków

<http://www.duk.org.pl> - Demokratyczna Unia Kobiet

<http://free.ngo.pl/kobietyromskie/> - Stowarzyszenie Kobiet Romskich w Polsce

<http://www.pryzmat.org.pl> – Centrum Aktywności Społecznej Pryzmat, Suwałki

<http://free.ngo.pl/bycrazem> – Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej Być Razem, Cieszyn

<http://www.schronisko.vr.pl> – Schronisko dla Ofiar Przemocy Dąbrowa Górnicza - Okradzionów

<http://www.przystan.org> – Stowarzyszenie na rzecz Osób Pokrzywdzonych Przystań, Wałbrzych

<http://free.ngo.pl/przeciwpzemocy> - Stowarzyszenie Przeciw Przemocy, Łódź

<http://www.stowarzyszeniestop.org/> - Stowarzyszenie STOP, Lublin

<http://www.niebieska.org> – ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”

- organizacje zajmujące się informowaniem o prawach kobiet:

<http://www.feminoteka.pl> – Fundacja „Feminoteka”

<http://www.oska.org.pl> – Fundacja Ośrodek Informacji Środowisk Kobietych OŚKA

b. kobiece grupy samopomocowe i nieformalne.

I przestałam być sama. Zobaczyłam inne kobiety, mężczyzn - z podobnymi problemami. Spotkałam ludzi, którzy mnie rozumieli. Zaczęłam uczyć się mówić: STOP! DOŚĆ! Na decyzję o odejściu potrzebowałam jeszcze ok. 3 lat. (Historia K.)

Kobiece grupy nieformalne organizują się przede wszystkim w związku z konkretnymi wydarzeniami i zjawiskami. Wśród wielu tego typu inicjatyw najważniejsze to: ruch kobiet na rzecz przywrócenia Funduszu Alimentacyjnego, zainicjowany przez kobiety pozbawione świadczeń rodzinnych mocą decyzji rządu RP o likwidacji Funduszu Alimentacyjnego z kwietnia 2004 r. (w sumie w ruchu uczestniczyło około 60 stowarzyszeń i setki, a nawet tysiące osób niezrzeszonych), Forum internetowe dla kobiet „Przemoc w rodzinie” (zobacz: www.szczesliwebezprzemocy.org) a także Porozumienie Kobiet 8 Marca – grupa organizująca kobiece manifestacje i wiece oraz uczestnicząca w organizowaniu demonstracji i działań na

rzecz praw mniejszości seksualnych i etnicznych (zob: www.oska.org.pl/manifa). Poniżej krótkie informacje o każdej z tych inicjatyw.

- forum internetowe dla kobiet „Przemoc w rodzinie”

Przez następne pięć lat po odejściu dochodziłam do równowagi psychicznej. Ale udało mi się, wyrwałam się z pajęczej sieci i żyję. Żyję i jestem szczęśliwa. Mam nową rodzinę, cudownego męża, uśmiechnięte, zadowolone z życia dzieci. Gdybym miała udzielić wywiadu jakiejś gazecie na temat sukcesu, nie opowiadałabym o sukcesach zawodowych. Moim największym życiowym sukcesem było to, że udało mi się wyrwać ze szponów przemocy, ocaliłam życie swoje i córki. I jestem z siebie dumna.

(Historia K.)

Jak czytamy w informacji autorek Forum „Przemoc w rodzinie” powstało w październiku 2004 r. Pierwotnie nosiło nazwę „Przemoc w małżeństwie”. Założycielka sama borykała się z problemami małżeńskimi, szukała miejsca, w którym mogłaby uzyskać pomoc, radę, wsparcie pozostając anonimowa (materiały prasowe Kampanii 16 Dni Przeciwko Przemocy wobec Kobiet 2005 r.).

Forum działa na zasadzie grupy wsparcia, stąd uczestnictwo w nim nie jest ogólnie dostępne. Kobiety starają się dzielić swoimi doświadczeniami i wiedzą, wspierać w podejmowaniu trudnych decyzji, udzielać porad prawnych, psychologicznych, kierować do odpowiedniej organizacji/ instytucji. W 2005 r. część uczestniczek Forum włączyło się do Kampanii 16 Dni przeciw Przemocy wobec Kobiet.

Formalnego wsparcia dla uczestniczek forum i dla samego forum udziela stowarzyszenie „Pinezka” (www.pinezka.org), do którego należą niektóre uczestniczki forum.

- Porozumienie Kobiet 8 Marca

Porozumienie jest siecią kobiet i grup kobiecych, działa głównie w Warszawie, choć do jego list internetowych należą również kobiety i mężczyźni z innych miast Polski. Sieć powstała celem skutecznej realizacji przedsięwzięć lobbyngowych – demonstracji ulicznych, reagowania na dyskryminację kobiet i mniejszości seksualnych w mediach i przez instytucje. Jako koalicja nieformalna, działa według zasad bezpośredniej demokracji, i stanowi zarazem formę propagowania równościowych zasad podejmowania decyzji i dyskusji. Adres strony internetowej porozumienia: <http://porozumienie.nongov.pl>

BIBLIOGRAFIA:

DOKUMENTY AMNESTY INTERNATIONAL⁷⁹

Wybrane raporty tematyczne:

Human Rights are Women's Rights. 1995.

Broken bodies shattered minds Torture and ill-treatment of women. 8 March 2001. AI Index ACT 40/001/2001

It's in our hands: Stop violence against women. 5 March 2004. AI Index: ACT 77/001/2004

Casualties of war: women's bodies, women's lives. 13 October 2004. AI Index ACT 77/072/2004

Women, HIV/AIDS and human rights. 24 November 2004. AI Index ACT 77/084/2004

The impact of guns on women's lives. 7 March 2005. AI Index ACT 30/001/2005

Women, violence and health. 18 February 2006. AI Index ACT 77/001/2005

Caring for human rights: Challenges and opportunities for nurses and midwives”. 15 June 2006. AI Index ACT 75/003/2006

⁷⁹ Wszystkie dokumenty Amnesty International nt. praw kobiet znajdują się na stronie <http://web.amnesty.org/library/eng-373/index>.

Wybrane raporty krajowe:

“There is no excuse” Gender-based violence in the home and protection of the human rights of women in Spain. November. 2002
Mexico: Ending the brutal cycle of violence against women in Ciudad Juarez and the city of Chihuahua. 6 April 2004. AI Index AMR 41/011/2004
Men's Violence against Women in Intimate Relationships: An account of situation in Sweden. 19 April 2004
Turkey: women confronting family violence. 2 June 2004. AI Index EUR 44/013/20043
Not a Priority Issue: A Review of the Work of Swedish Municipalities to Combat Men's Violence against Women. 7 March 2005
Spain: More than words. Making protection and justice a reality for women who suffer gender-based violence in the home. 12 May 2005. AI Index EUR 41/005/2005
Albania: Violence against Women in the Family „It's not her shame”. 30 March 2006. AI Index EUR 11/002/2006
France: violence against women: a matter for the State. 6 February 2006. AI Index EUR 21/001/2006

Activist toolkit⁸⁰:

Making rights a reality: gender awareness workshops. 6 April 2004. AI Index: ACT 77/035/2004
Making rights a reality: the duty of states to address violence against women, 3 June 2004
AI Index ACT 77/049/2004
Making rights a reality: Building your campaign. 3 June 2004. AI Index ACT 77/051/2004
Making rights a reality. Campaigning to stop violence against women. 1 November 2004
AI Index ACT 77/052/2004
Making Rights a Reality: Violence against women in armed conflict. 1 June 2005. AI Index 77/050/2005
Making Rights a Reality: Human rights education workshop for youth. 1 June 2005.
AI Index ACT 77/053/2005.
Making Rights a Reality. Human rights education workshop for journalists. 1 September 2005
AI Index ACT 77/054/2005
Making Rights a Reality: Human rights education workshop for non-governmental organizations.
1 September 2005. AI Index ACT 77/055/2005
Kulturowa tożsamość płci. Podręcznik dla trenerów. Warszawa 2005.

PRAWA KOBIEŃ – PRAWO MIĘDZYNARODOWE

M. Grabowska (red) *W drodze do Unii Europejskiej. Przewodniczka nie tylko dla kobiet* Warszawa 2002
Grzybek, A. (red), *Prawa kobiet w dokumentach ONZ*, Ośrodek Informacji Środowisk Kobietyckich OŚKa ,
Warszawa 1998
E. Pearson *Handel ludźmi a prawa człowieka. Nowe rozumienie ochrony ofiar* Warszawa 2003
Polskie Stowarzyszenie Feministyczne *Konwencja w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji
kobiet* Warszawa 1993
Społeczny Komitet Organizacji Pozarządowych Pekin 1995 *Platforma Działania. Wybór opracowany
przez Społeczny Komitet Organizacji Pozarządowych. Pekin 1995* Warszawa 1995
Społeczny Komitet Organizacji Pozarządowych Pekin 1995 *Raport Organizacji Pozarządowych. Pekin
1995* Warszawa 1995
Sekretariat Pełnomocnika Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn *Z perspektywy równości płci.
Ramy koncepcyjne, metodologia i przykłady dobrych praktyk* Warszawa, 2005.
Tomaszewska, J.; Czarnacka, A. *Dyskryminacja ze względu na płeć i jej przeciwdziałanie* Warszawa, 2004

⁸⁰ Jest to zestaw praktycznych opracowań i warsztatów wydanych w ramach kampanii „Stop przemocy wobec kobiet”.

PRAWA KOBIEC W PRAWIE POLSKIM

- Biblioteczka Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn *Co to jest parytet?*, Warszawa 2002.
- Biblioteczka Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn *Prawa mniejszości seksualnych – prawami człowieka* Warszawa 2003
- Centrum Praw Kobiet *Prawo i Płeć* (biuletyny CPK) Warszawa 1999 – 2004.
- Z. Dąbrowska (red) *Prawne gwarancje równości kobiet i mężczyzn w Polsce* Warszawa, 2004.
- Federacja na Rzecz kobiet i planowania rodziny *Prawa pacjenta prawami człowieka. Poradnik dla kobiet* Warszawa, 1997
- Open Society Institute *Program monitoringu akcesji do Unii Europejskiej. Równość szans kobiet i mężczyzn* Warszawa 2002

PRZEMOC WOBEC KOBIEC

- Centrum Praw Kobiet, *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości*, Warszawa 2005
- Centrum Praw Kobiet *Poznaj swoje prawa...jeśli jesteś ofiarą gwałtu. Poradnik prawny dla kobiet* Warszawa 2004
- Centrum Praw Kobiet *Poznaj swoje prawa...jeśli jesteś ofiarą przemocy. Poradnik prawny dla kobiet* Warszawa, 2004
- Centrum Praw Kobiet *Poznaj swoje prawa...jeśli chcesz się rozwieść. Poradnik prawny dla kobiet* Warszawa 2004
- Centrum Praw Kobiet *Przemoc w rodzinie wobec kobiet i dzieci* Warszawa 2000
- Centrum Praw Kobiet *Gwałt* Warszawa, 2000.
- NEWW- Polska *Kobiety wobec przemocy. Mały poradnik dla ofiar przemocy w rodzinie* Gdańsk 2003
- Ośrodek Informacji Środowisk Kobietych OŚKa *Przemoc wobec Kobiet. Biuletyn Ośka* 1/2002
- L. Brannan, *Psychologia rodzaju*, Gdańsk, 2001.
- S. Graff, B. Rieger *Samoobrona dla dziewcząt* Warszawa 2003
- J. Herman *Przemoc – uraz psychiczny i powrót do równowagi*, Gdańsk 1998, 2003
- Sh. Herzberger *Przemoc domowa. Perspektywa psychologii społecznej*. PARPA, Warszawa 2002
- E. Kaschak *Nowa psychologia kobiety. Podejście feministyczne* Gdańsk 2001
- Komenda Główna Policji *Raport o zjawiskach patologii społecznej, stanie przestępczości i demoralizacji nieletnich oraz przedsięwzięciach w zakresie prewencji kryminalnej w 2003 r.* Warszawa 2004
- Komenda Główna Policji *Raport o zjawiskach patologii społecznej, stanie przestępczości i demoralizacji nieletnich oraz przedsięwzięciach w zakresie prewencji kryminalnej w 2004 r.* Warszawa 2005
- W. Kruczyński, P. Drożdżak *Zawsze bezpieczna. psychologiczne aspekty samoobrony kobiet.* Warszawa 2003
- D. Kubacka – Jasiecka, H. Lipowska – Teutsch *Oblicza kryzysu psychologicznego i pracy interwencyjnej* Wydawnictwo ALL, Kraków 1997
- S. Lipsitz – Bem, *Męskość - kobiecość*, tłum. Sylwia Pikiel Gdańsk 2000
- S. Mufson, R. Kranz *Gwałt na randce* Warszawa 1996
- T. Nelson, *Psychologia uprzedzeń*, przeł. A. Nowak, Gdańsk 2003

KOBIEC – STATYSTYKI, INFORMACJE OGÓLNE

- CBOS Komunikaty z badań World Wide Web
- PENTOR – komunikat z badań
- Centrum Praw Kobiet *Kobiety w Polsce 2003. Raport.* Warszawa 2004
- Centrum Praw Kobiet *Kobiety w Polsce w latach '90, Raport* Warszawa 2000
- GUS *Powiaty w Polsce 2003* Warszawa, 2004.
- GUS *Mały rocznik statystyczny 2003*
- Polityka, 45 (2529) 29.11 2005
- Kronika kobiet* PWN Warszawa 1998

- M. Budrowska, A. Titkow, D. Duch, *Szklany sufit. Bariery i ograniczenia karier polskich kobiet. Raport z badań jakościowych* Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, 2003.
- M. Fuszara (red) *Kobiety w Polsce na przełomie wieków. Nowy kontrakt płci?* Warszawa 2002
- C. Gilligan, *In a Different Voice* Harvard University Press, 1982
- C. N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone *Stereotypy i uprzedzenia. Najnowsze ujęcie* Gdańsk 1999
- R. Siemieńska *Nie mogą, nie chcą czy nie potrafią? O postawach i uczestnictwie politycznym kobiet w Polsce* Warszawa 2000
- Titkow A. , H.Domański (red.), *Co to znaczy być kobietą w Polsce*, Warszawa, 1995

ZDROWIE I SEKSUALNOŚĆ

- Nasze ciała nasze życie* (publikacja zbiorowa) Tłum. Bańkowska Marta, Grzybek Agnieszka, Jońca Barbara i inne, NEWW Polska, Gdańsk, 2004
- N. Angier *Kobieta – geografia Intymna* Warszawa, 2001
- E. Badinter *Historia miłości macierzyńskiej*, Warszawa, 1998.
- J. - L. Flandrin , *Historia rodziny*, Warszawa, 1998.
- Z. Izdebski, A. Jaczewski *Tajemnice inicjacji seksualnej* 2003
- Rich, A. *Zrodzone z kobiety. Macierzyństwo jako doświadczenie i instytucja* Warszawa 1995
- Zbyszek Sypniewski i Błażej Warkocki (red) *Homofobia po polsku* Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2004
- Stowarzyszenie Lambda, Kampania Przeciw Homofobii; *Raport o dyskryminacji i nietolerancji ze względu na orientację seksualną w Polsce 2002* Warszawa 2002.

EDUKACJA I MEDIA

- K. Arciszewski, *Obraz mężczyzny w polskich mediach*, Gdańsk, 2003.
- J. Brach – Czaina *Od kobiety do mężczyzny i z powrotem. Rozważania o płci w kulturze* Białystok 1997
- R. Siemieńska *Płeć, zawód, polityka. Kobiety w życiu publicznym w Polsce* Warszawa 1990
- Local Action, Global Change. Learning About the Human Rights of Women and Girls*
- B. Wojciszke (red.), *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenie na różnice*, Gdańsk, 2002.
- D. Zaworska – Nikoniuk *Drogi modyfikowania socjalizacji i wychowania przez feminizm* Olsztyn 2004

FEMINIZM I HISTORIA KOBIET

- R. Putnam Tong *Myśl feministyczna. Wprowadzenie* tłum. Bożena Umińska, Jarosław Mikos Warszawa 2002
- S. de Beauvoir *Druga płeć*, tłum: Gabriela Mycielska, Maria Leśniewska Warszawa 2003
- P. Bourdieu *Męska dominacja* przeł. L. Kopciewicz, Warszawa 2004
- J. Brach – Czaina *Od kobiety do mężczyzny i z powrotem. Rozważania o płci w kulturze* Białystok 1997
- S. Duda i L. Pusch (red.), *Wielkie szalone*, Warszawa, 1999.
- K. Dunin *Czytając Polskę* Warszawa 2004
- F. Engels *Pochodzenie rodziny, własności prywatnej i państwa* Warszawa 1978
- A. Górnicka – Boratyńska *Chcemy całego życia* Warszawa 1999
- A. Graff *Świat bez kobiet. Płeć w polskim życiu publicznym*
- G. Greer *Kobiety Eunuch* tłum. B. Umińska J. Gołyś Poznań 2001
- M. Humm *Słownik teorii feminizmu* Warszawa 1993
- T. Hołówka (red) *Nikt nie rodzi się kobietą* Warszawa 1982
- E. Hyży *Ciało, kobieta, tożsamość. Teorie podmiotu w filozofii feministycznej końca XX wieku* Kraków, 2003
- A. Kuczyńska (red) *Zrozumieć płeć* , Wrocław, 2002
- E. Kondratowicz *Szminka na sztandarze. Kobiety Solidarności 1980 – 1989. Rozmowy* Warszawa 2001
- A. Metelska, E. Nowakowska *Gdzie diabeł nie może ...* Warszawa 1992
- S. Penn *Podziemie kobiet* przeł. Hanna Jankowska Warszawa 2003
- R. Perrot (red) *Historia życia prywatnego t. 4 Od rewolucji francuskiej do I wojny światowej* Wrocław – Warszawa - Kraków 1999

M. Środa *Indywidualizm i jego krytycy. Współczesne spory między liberalami, komunitarianami i feministkami na temat podmiotu, wspólnoty i płci*, Warszawa 2003

K. Szczuka *Milczenie owieczek*, Warszawa, 2004.

S. Walczewska *Damy, rycerze, feministki* Kraków 1999

PODZIĘKOWANIA

Serdecznie dziękujemy wszystkim kobietom, które wypełniły nasz kwestionariusz i zgodziły się na udostępnienie nam opisu swoich przeżyć.

Dziękujemy również Centrum Praw Kobiet za udostępnienie nam raportu *Wymiar sprawiedliwości wobec przemocy w rodzinie*.

Dziękujemy pracownikom Ośrodków Pomocy Społecznej z Sochaczewa, Czeladzi, Łodzi, Sopotu i Żorów za wypełnienie naszego kwestionariusza.

Niniejszy raport nie powstałby bez pomocy następujących osób:

Teresa Bader - Z-ca Dyrektora Departamentu Szkolnictwa Wyższego w Ministerstwie Edukacji Narodowej

Marzena Bartosiewicz – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Anna Bogucka – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Dr Magdalena Budyn – Kulik – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Weronika Chańska – Centrum Praw Kobiet

Sylwia Dzida – Sekretariat Pełnomocnika Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn

Marlena Gilewicz – Ministerstwo Sprawiedliwości

Lidia Gołąb – dyrektorka działu pomocy specjalistycznej w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej

Warszawa-Śródmieście

Dr hab. Beata Gruszczyńska – Uniwersytet Warszawski

Agnieszka Grzybek – była dyrektorka Fundacji OŚKA

Paweł Hermeliński – Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Piotr Józwicki – Ministerstwo Zdrowia

Monika Kuracka – wolontariuszka AI

Katarzyna Łukowska – Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Lidia Mazowiecka – Stanowisko Pracy ds. Ofiar Przestępstw w Ministerstwie Sprawiedliwości

Katarzyna Michalska – Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Jarosław Myszkowski – Komenda Główna Policji w Warszawie

Joanna Nikorowicz – Sekretariat Pełnomocnika Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn

Urszula Nowakowska – Centrum Praw Kobiet

Dr Monika Płatek – Główny Koordynator Programu na Rzecz Ofiar Przestępstw BRPO

Joanna Różańska – prawniczka w Centrum Praw Kobiet

Sylwia Spurek – Rzeczniczka Prasowa Pełnomocnika Rządu RP ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn

Podinsp. mgr Alicja Wicijowska – Biuro Taktyki Zwalczania Przestępczości, Wydział Profilaktyki,

Komenda Główna Policji w Warszawie

Ryszard Wijas – Dyrektor Biura Prasy i Promocji w Ministerstwie Zdrowia

Dorota Wiśniewska – st. specjalista pracy socjalnej ds. przemocy w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej

Warszawa-Śródmieście

Kalina Wojciechowska – Stowarzyszenie Pinezka

Sędzia Marianna Zakrzewska – Ministerstwo Sprawiedliwości

Wiele informacji uzyskaliśmy od powyższych osób i instytucji podczas rozmów bezpośrednich, które odbyły się w Warszawie w okresie 1.10 – 20.11.2005 oraz podczas korespondencji internetowej i pocztowej. Za poświęcony czas i energię, wszelkie informacje i materiały serdecznie dziękujemy.